

QUADERNS DE VILAMAJOR

Les masies
El veïnat de Canyes

2

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

QUADERNS DE VILAMAJOR

2

Les masies El veïnat de Canyes

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

Novembre, 2002

Autor: Ferran Sarrià i Saracho

Disseny de la coberta: José Rivero Ruiz

Fotografies:

Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.- pàgs.....	73, 76
Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona.- pàgs.....	52, 54, 61, 71, 77
Fons Municipal de Sant Pere de Vilamajor.- pàgs.....	49, 59, 64, 68
Francesc Bardera i Massó.- pàgs.....	74, 79
Josep M. Garcia i Burdoy.- pàgs.....	45, 47, 51, 60, 66, 67, 82
Susanna Martori Rodellas.....	54
Higini Herrero i Baró.- pàg.....	82
Ferran Sarrià i Saracho.- coberta i pàgs.....	47, 51, 56, 58, 62, 64, 71, 73, 74, 75, 76, 80

Il·lustracions i anagrames: Josep M. Garcia i Burdoy

Correcció de textos: Neus Puig i Casademunt

Impressió: Impremta Pagès - Tel. 972 42 01 07 - Anglès (Girona)

Dipòsit legal: GI/1566-2002

Dedicatòria

*El llibre no hagués estat possible sense haver-li tret temps
a la meva família.*

Us dedico el llibre, us ho mereixeu.

*A la Júlia, un tresor per descobrir,
a la Laia, una joia per polir,
a l'Olga, el veritable sentit de la meva vida.*

AGRAÏMENTS

Des d'aquestes línies vull expressar el meu sincer agraïment a totes les persones que han col·laborat desinteressadament en l'elaboració del llibre, molt especialment als habitants de les masies per perdre el seu temps en respondre les meves preguntes; al Josep M. Garcia, per la seva inestimable ajuda a l'hora de realitzar les il·lustracions i d'acompanyar-me en les sortides de camp; a la Mercè Jordà i a l'Higini Herrero pel seu assessorament i a cadascun dels vilamajorencs i vilamajorenques que amb els seus testimonis han facilitat enormement la meva feina.

Les masies
El veïnat de Canyes

Índex

Introducció.....	11
------------------	----

PRIMERA PART

1.- La masia.....	15
2.- L'evolució de l'habitatge fins a la instauració de la masia.....	15
3.- El mas.....	19
3.1.- L'emplaçament.....	20
3.2.- L'orientació.....	20
3.3.- Els materials.....	21
3.4.- Les formes.....	22
3.5.- La funcionalitat.....	23
3.6.- Construccions annexes.....	26
3.6.1.- L'era.....	26
3.6.2.- El barri.....	27
3.6.3.- Altres edificacions.....	27
3.7.- L'ornamentació.....	28
3.7.1.- Les finestres.....	28
3.7.2.- Les portes.....	29
3.7.3.- Altres ornamentacions.....	30
4.- El nom de les masies.....	30

SEGONA PART

5.- El veïnat de Canyes.....	35
5.1.- Generalitats.....	35
5.2.- El poblament.....	38

TERCERA PART

6.- Les masies del veïnat de Canyes.....	43
6.1.- Les masies de la plana.....	43
Can Gras d'Avall.....	45
Can Pau Filbà.....	47
Can Panxa.....	49
Can Gras d'Amunt.....	51
Can Vidal del Puig.....	54
Can Pujades.....	56
Can Cortina.....	58
Can Parera de Canyes.....	60
Can Mongol.....	64
Can Patirem.....	66
El Corral d'en Parera.....	67
6.2.- Les masies de la muntanya.....	69
Can Nadal.....	71
Can Surell.....	74
Can Planell.....	77
El Cortès.....	79
Les Planes del Cortès.....	82
7.- Glossari.....	85
8.- Bibliografia.....	89

INTRODUCCIÓ

Quan vaig arribar al nostre municipi, fa escassament set anys, una de les primeres coses que em van impressionar, fou la gran quantitat de masies que hi ha disseminades. Les tenim grans i petites, a la plana i a la muntanya, a la vora de la riera o al mig de la serra.

Encuriolit, vaig cercar informació sobre les masies, donat que, resultava evident que la història del municipi havia d'estar lligada a la història de cadascuna de les masies. Malauradament, la informació disponible fou molt migrada.

Tot plegat, em va engrescar, amb la inestimable ajuda del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, a realitzar un catàleg de les masies del nostre municipi amb les seves principals característiques.

El primer problema que vaig haver de resoldre era saber què fer exactament, quins eren els meus objectius i quina informació volia transmetre. Tenia clar que un estudi científic, basat en la investigació, no seria, entre d'altres raons per la poca formació que tinc en aquest camp, el més adient. El que volia era recollir tota la informació possible i transmetre-la a la gent. Calia fer un llibre de divulgació a l'abast de tothom. Per tant, gairebé tota la informació del llibre està extreta d'altres autors que han estudiat una part concreta del municipi, de la comarca o del Montseny.

Vaig llegir molts llibres que em van proporcionar informació de tipus històric, però amb prou feines parlaven de les característiques d'alguna masia. Calia realitzar un treball de camp consistent en visitar una per una totes les masies i anotar allò que considerava important.

La feina es presentava molt feixuga per la gran quantitat de masies que hi ha repartides per tot el municipi. Calia fer una divisió i concentrar-me en un indret concret. El veïnat de Canyes fou l'escollit. No

hi hagué una raó concreta: senzillament fou el que em va cridar més l'atenció. Però, com sabem quins són els límits exactes del veïnat de Canyes? Dues eren les fonts d'informació: d'una banda l'arrelament a un veïnat determinat que manifestaven els propietaris o moradors de la masia; d'altra banda, la divisió administrativa feta per l'Ajuntament. Fou aquesta darrera font la que vaig fer servir per fer les divisions veïnals del municipi.

Després de tres anys de recerca i treball de camp, el resultat obtingut el trobareu en les pàgines següents que estan dividides en tres apartats clarament diferenciats: una primera part ens parla de la història i de les característiques de les masies d'una forma generalitzada; una segona part on parlarem del veïnat de Canyes; i finalment la tercera part on es presenta una fitxa de cadascuna de les masies del veïnat de Canyes en base a la informació donada a la primera part.

Primera Part

1. LA MASIA

S'entén com a mas una unitat d'explotació integrada per boscos, pastures, camps de conreu, edificacions i persones que hi habiten. En aquest llibre només analitzarem una de les edificacions: la masia.

La masia, com a part imprescindible del mas, té la funció d'aixoplugar la família i el bestiar de les inclemències climàtiques. Però, a més, l'edificació és el vaixell insigne del mas de tal manera que podem conèixer la presència d'un mas gràcies a l'existència, en el lloc, d'una masia.

2. EVOLUCIÓ DE L'HABITATGE FINS A LA INSTAURACIÓ DE LA MASIA

L'arribada dels romans, durant el segle II abans de la nostra era, va comportar una colonització de tot el Vallès Oriental per part dels soldats -sobretot comandaments- que rebien parcel·les a canvi dels serveis prestats.

Els nous colons, seguint el mètode de producció agrícola vigent a l'Imperi Romà, van començar a construir les seves cases de pagès, les quals rebien el nom de *vil·la*.

La *vil·la* era una unitat de treball i producció agrícola formada per una gran casa que era on habitava l'amo o *patrici* i que rebia el nom de *domus*, les residències dels esclaus i servents estaven repartides per l'extensíssim territori pertanyent a la *villae*, una capella, un barri, l'era, la pallissa, el graner, el celler, els estables, els corrals, el galliner, la bassa, el molí, els horts, els camps, les vinyes, les pastures i el bosc¹.

Els *patricis* o propietaris de les *villae* no residien permanentment en la *domus*, tot al contrari, el seu lloc de residència habitual estava situat en les ciutats romanes del Vallès Oriental o del Maresme. Les seves *villae*, on només passaven llargues temporades, venien a ser un equivalent de les actuals "segones residències".

Quan començà l'esfondrament de l'Imperi Romà, les freqüents lluites internes van provocar un moviment migratori de la ciutat al camp. Els nouvinguts solien situar-se a l'emparedament dels senyors de les *villae*, fet que provocà un augment considerable de la població.

Durant l'ocupació goda (segles V-VIII) el règim agrari romà no devia haver variat gaire ja que era superior als dels invasors. Els hi donava unes majors produccions i, per tant, permetia cobrar més impostos. El que sí va canviar fou l'estructura arquitectònica de la *vil·la*. Es va perdre el caràcter luxós de residència senyorial i es fortificà, adaptant-se millor a la seva funció de centre d'una explotació agrària. La població, molt dispersa durant l'ocupació romana, es va anar replegant i començà a formar nuclis de població. Els habitants del nucli cercaven la protecció i la defensa de les antigues *villae* les quals restaven sota el poder d'una aristocràcia hispano-romana i goda.

L'arribada dels sarraïns a casa nostra, al segle VIII, va comportar canvis notables en el món agrari i una diversificació important dels conreus.²

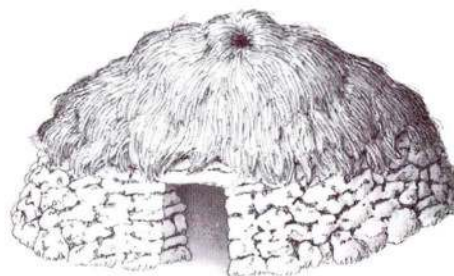
Entre el 785 i el 801, anys en què es va reconquerir Girona i Barcelona, respectivament, el Vallès Oriental va passar a formar part de l'imperi carolingi. En aquests moments els canvis van ser molt importants ja que es va modificar el sistema econòmic i social: les terres conquerides als sarraïns es van repartir entre els nobles francs, que van rebre el títol de comtes. Vilamajor va entrar a formar part del comtat de Barcelona.

Una de les primeres polítiques duta a terme pels comtes fou la repoblació dels seus territoris. Hi havia dos tipus de nouvinguts: els *maiores et potentiores* i els *minores et infirmiores* ³.

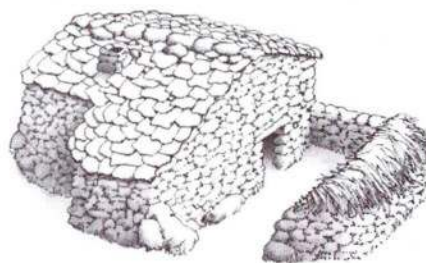
Els *minores et infirmiores*, que venien de zones muntanyenques com el Ripollès, van accedir a una parcel·la pel sistema d'aprisió⁴. La parcel·la era totalment erma, sense cap mena de servei, provocant que els primers pobladors hagueren d'aixoplugar-se en balms, esplugues o coves o en petits albergs que ells mateixos es construïen amb pedres o fustes i cobertes de palla o terra i que rebien el nom de *tugurium*, els quals tenien planta rectangular o irregular i solien dividir-se en dues peces sense comunicació: la destinada a les persones i la destinada al bestiar. Ocupaven uns 75 metres quadrats. Posteriorment es van edificar les cabanes o bordes, les quals ocupaven, aproximadament, una quarta part del mas.

En canvi, els *maiores et potentiores* foren l'antiga aristocràcia hispano-goda que tenien el control de les *villae* i que gràcies a la seva capacitat econòmica mantingueren el poder quan van fugir cap a les muntanyes.

A fi d'aconseguir el més aviat possible un establiment que fos el màxim de productiu per sostenir una família nuclear, els repobladors van formar una minisocietat on la solidaritat i l'ajut als altres es trobava a l'ordre del dia. Al capdavant del grup estava l'anomenat "bon homes"⁵ el qual representava a les persones que formaven l'esmentada societat. Tots plegats feien les instal·lacions o infraestructures bàsiques pel seu funcionament i entre elles es trobava la construcció de l'església, com a lloc de reunió i de satisfacció de les necessitats espirituals. A tot el conjunt se li digué vila. Al nostre municipi hi hagué nombroses viles, exactament set: *vila maiore*, *vila bruggaria*, *vila cannes*, *vila riffa*, *vila rasa*, *vila goma* i *Alfou*.

Tugurium

Borda

També en aquesta època es van fer els *turris*, destinats a vigilar els habitatges que es trobaven al seu voltant i protegir-los dels atacs dels sarraïns.

A partir del segle XI, la desaparició de la Marca Hispànica i la independència dels comtats catalans respecte el regne franc, van abocar a la desaparició de les viles. Ara es deien *mansus* i el seu tenidor *manent*. De la paraula *mansus* ve mas i d'aquest, masia.

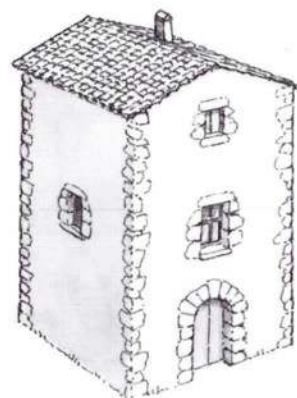
Un cop acabat el procés de repoblació, a mitjans del segle XII, vingué una època de relativa prosperitat econòmica, es produí l'ampliació i millora dels habitatges i l'aparició de noves construccions. Fou justament en aquest període quan s'inicià el procés que desembocà en l'establiment definitiu de l'estructura arquitectònica de la masia alhora que s'establiren les bases del mas com a unitat de producció:

1.- Ampliació i millora: la part destinada a les persones es va compartimentar en cuina, menjador i habitacions, i la part destinada al bestiar, en estances per a vaques o porcs. La superfície de l'habitatge va arribar als 200-240 metres quadrats.

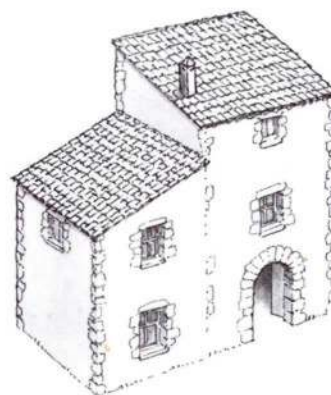
2.- Noves construccions: Aquestes imitaven les *turris* anteriorment comentades i van originar l'anomenat mas-torre. Es tracta d'una construcció de planta quadrada amb un o dos pisos i golfes. Els murs eren de pedra ben treballada (com a mínim en els angles); els sostres, de fusta o amb lloses sobre embigats; les divisions interiors eren de fusta o d'encanyissat amb guix. La coberta podia ser d'una o dues vessants i la teulada de palla o de lloses, que en el segle XIII foren substituïdes per teules. Les obertures molt petites, permetien el pas d'una mica de llum i evitaven que entrés molt de fred. Inicialment eren de formes regulars però sense cap mena de decoració. A partir del segle XII es van ampliar i decorar.⁶

El mas-torre va anar evolucionant al llarg dels anys i a mesura que les necessitats anaven en augment s'anà eixamplant, afegint al costat diversos elements i donant lloc a la masia que actualment tenim a la nostra ment. Les masies que coneixem solen datar-se del segle XVI on finalitza l'evolució de l'habitatge, que ja romandrà en l'estat en què el trobem actualment. Per tant es pot dir que la masia actual no deixa de ser una evolució del mas-torre durant gairebé tres segles.

Al llarg del segle XVI, s'experimentà una revifalla econòmica en el món agrari com a conseqüència de la desaparició de factors desfavorables: les epidèmies de pesta, les males collites a causa d'adversitats climatològiques, les guerres i confrontacions di-

Mas-torre

Mas-torre ampliat

verses. La nova situació afavorí la construcció de noves masies. La majoria de les que es van aixecar en aquell moment en el nostre municipi les podem trobar encara, en millor o pitjor estat.

El segle XVIII –com en altres àmbits, a conseqüència del progrés general- tingué una millora tant en les tècniques agrícoles com en les condicions de vida, les quals, juntament amb una pau relativa, van propiciar un increment demogràfic que comportà la construcció de noves masies⁷. El nous estadants, amb unes possibilitats econòmiques limitades, només van poder bastir uns habitatges més rudimentaris i petits que els del segle XVI: les masies amb carener perpendicular a la façana principal.

3. EL MAS

Com ja hem vist, fou el sistema econòmic i social propi del sistema feudal, època en què va sorgir. El mas, mitjançant l'agricultura i la ramaderia, permetia als moradors satisfer totes les seves necessitats i obtenir uns excedents amb els quals poder pagar els tributs. Era la cèl·lula productora bàsica d'aquella microsocietat rural i la unitat d'imposició fiscal o sostracció. Aquí rau la raó del seu èxit i de la seva permanència al llarg del temps.

Entenem com a mas una unitat d'explotació formada per la família i quatre grans conjunts: bosc, pastures, camps de conreu i edificacions. Venia a ser una petita o mitjana empresa on la divisió del treball era simple i on el control del procés productiu el solia dur el cap de família.

Com ja he indicat, fixaré la nostra atenció en una part del mas: la masia, que presenta una sèrie de trets definitoris que la fan única. Analitzem-los:

3.1 L'emplaçament

Els habitants de la masia tenien –i tenen- tres necessitats bàsiques:

1.- Aigua. La disponibilitat d'aigua era el factor més determinant en la ubicació d'una masia. Es podia aconseguir de diverses maneres: situant-se molt a prop d'un curs d'aigua (riu o riera) o bé excavant un pou (en les masies situades en les planes), utilitzant una font (en les situades a les muntanyes) o bé, (com en el cas de Les Planes del Cortès), fent un dipòsit que reculli les aigües pluvials⁸. En el cas de Sant Pere de Vilamajor, es pot observar com les masies que es troben situades al pla són molt a prop de la riba d'un rierol. En canvi, les ubicades en les parts més altes del municipi, es solen situar al costat d'una font. En tots dos casos, hi ha sempre una petita bassa per emmagatzemar aigua en època de sequera.

2.- Vies de comunicació. En aquest sentit, Sant Pere de Vilamajor es pot dividir en dues zones molt diferenciades: el pla i la muntanya. La plana es trobava perfectament comunicada amb la resta de la comarca, sobretot gràcies al fet de ser residència reial i a la seva importància quan era *villae*. Molt diferent és la situació a la muntanya. Com ja hem dit, durant les ràtzies sarraïnes la gent se n'hi va anar buscant la major seguretat que proporcionava la seva localització, ja que l'accés a les masies de la part muntanyenca de Sant Pere de Vilamajor és molt difícil.

3.- Facilitats per la producció. S'han de situar en llocs on es pugui desenvolupar una activitat productiva que doni satisfacció a les necessitats dels tenidors: llocs adients per fer-hi camps de conreu, llocs on abundin les pastures, boscos per a l'explotació o llocs d'accessibilitat a la recol·lecció.

3.2 L'orientació

És molt important, gairebé tant com l'emplaçament. La casa, sempre amb el seu ampli portal obert, ha d'estar arrezerada dels vents dominants de la zona (a Sant Pere de Vilamajor els vents dominants són els de ponent, mentre que els vents més freds són els del nord). Per aquesta raó la majoria de les masies es troben orientades cap a migdia, on els vents no predominen i, si arriben, són càlids. Però hi ha altres raons: permet, d'una banda, que la marinada refresqui la masia a l'estiu, durant el dia, i la protegeixi del

fred terral durant la nit de l'hivern; d'altra banda, la seva orientació cap al sud li proporciona més hores de sol.

Tenim excepcions però que es deuen, o bé a la impossibilitat per causes orogràfiques d'orientar-les cap un altre lloc o bé perquè es troben a la vora d'un camí. En aquests casos s'orienten cap a l'est o llevant.

Vilamajor no és un cas estrany. La majoria de les masies es troben orientades a migdia. Per dir-ho d'una altra manera, totes miren cap al Corredor. Podem trobar alguna excepció però solen ser masies situades al fons d'una vall o en el vessant d'una muntanya on l'orientació no és tan important com la disponibilitat de terra.

3.3 Materials

Les masies s'edificaven amb el material que tenien al seu voltant. I com succeeix amb la resta de factors constructius podem distingir entre les situades a dalt de la muntanya i les situades a les planes.

Les masies més muntanyenques es troben construïdes amb les pedres més abundants que hi ha en el seu voltant. A Sant Pere de Vilamajor hem de parlar de roques metamòrfiques, com els esquistos, caracteritzats per estar formats per petites làmines unides entre sí que els hi donen força consistència. Solien unir-se les pedres amb una espècie de morter. Els sostres es feien de bigues de fusta⁹ amb empostissats del mateix material. Els paviments eren gairebé inexistents donat que aprofitaven el sòl de roca viva.

Les masies de la plana es caracteritzen per estar situades en planes al·luvials per acumulació de sediments provinents de la muntanya i transportats pels rius. Quan el material arriba a la plana es troba molt erosionat formant argiles i llims però a la vegada hi ha pedres de petites dimensions i arrodonides. Aquest serà el principal material emprat a les masies de la plana: pedres unides amb l'anomenada tàpia¹⁰. Els sostres també es realitzaven amb bigues de fusta però l'empostissat era de maçoneria donada l'abundància d'argila per fer fang i l'escassetat de fusta. El paviment del terra solia ser fet amb cairons, normalment d'argila en forma de petites rajoles. En tots dos casos les parets es solien recobrir amb una capa d'argamassa per protegir la pedra i fang o morter de les pluges.¹¹

Un altre material emprat és el granit dels carreus de les portes i finestres, el qual s'aconseguia a les diverses pedreres existents al municipi. Però trobem masies amb carreus fets de material del Pla de la Calma caracteritzat per ser d'un color rogenc i que tenien la peculiaritat de ser esmoladors.

3.4 Les formes

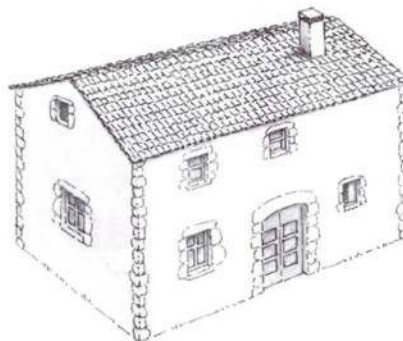
Un cop s'ha escollit l'indret on situar la masia, la seva orientació i els materials, cal decidir quina forma tindrà.

Cap al segle XVI les masies eren construïdes, rudimentàriament, pels propis pagesos, que disposaven d'uns mínims de coneixements, o bé pels anomenats mestres de cases que eren a la vegada arquitectes i paletes.

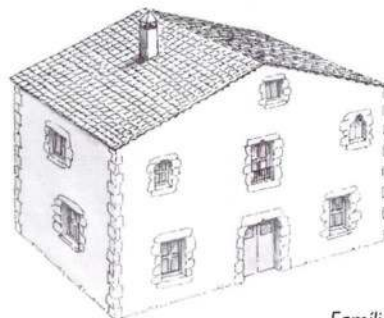
Totes les masies segueixen un patró comú basat en el mas-torre amb cossos afegits a totes dues bandes, però podem trobar diferències, les quals varen ser estudiades per J. Danés efectuant la següent classificació:

1.- La primera família (I) la constitueixen les cases de carener paral·lel a la façana i coberta a dos vessants sobre la mateixa. Aquest tipus és el que es considera més senzill i més pobre i que ofereix menys recursos i possibilitats. Es desenvolupà molt durant el segle XVIII. A Vilamajor no és la masia més abundant, encara que tenim excel·lents mostres com El Forn i Cal Santana al veïnat del Sot de l'Om.

2.- La segona família (II) el formen les masies de carener perpendicular a la façana i dos vessants laterals. És la del tipus més generalitzat i el clàssic per excel·lència. Queda definit en el segle XVI i s'ha mantingut

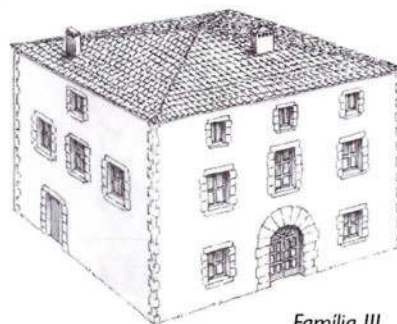
Família I

Família II

fins el segle XX. Mostra moltes variacions però sempre presenta una mateixa estructura. La varietat més coneguda és la de forma basilical, que només es diferencia de la bàsica per tenir les golfes aixecades a l'últim pis del cos central. Sense cap mena de dubte, la majoria de masies de Vilamajor corresponen a aquest grup. Can Canal, Can Vidal o Can Surell en són exemples.

3.- La tercera família (III) està formada per cases de planta quadrangular amb coberta a quatre vessants. Aquest tipus de construcció, per la seva estructura i les seves dimensions, imiten les cases senyorials. N'hi ha dues destacades: Can Llinàs i Can Derrocada.

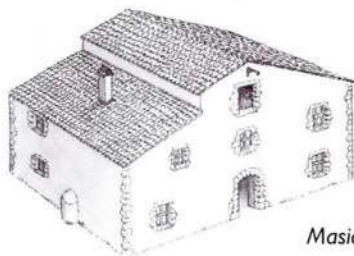

Família III

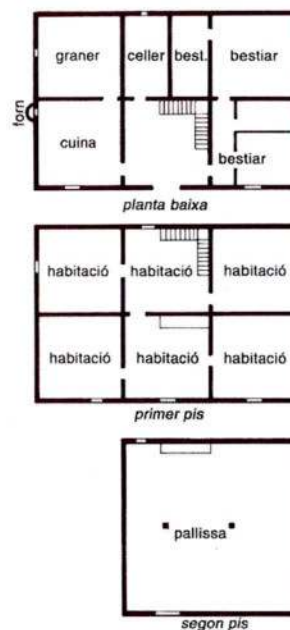
3.5 La funcionalitat

Atenent a la principal activitat productora del mas es poden establir tres tipus diferents de masies:

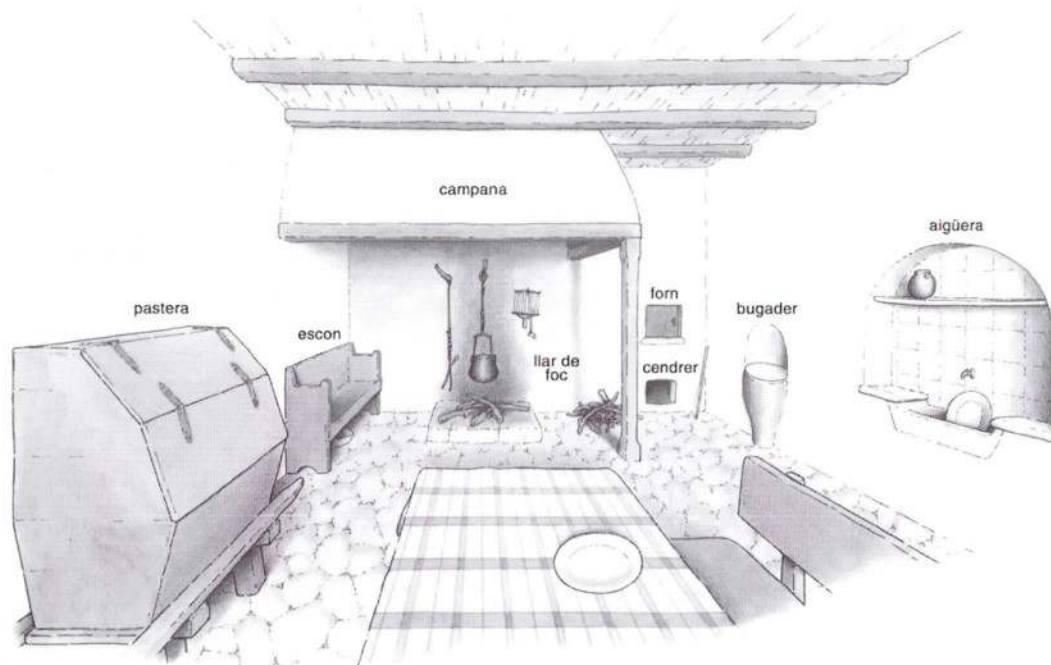
1.- Les cerealístiques. La seva principal activitat era el conreu dels cereals. Se situaven al pla o bé per sota dels 600 metres, aproximadament. S'han anat construint fins el segle XX, adoptant la configuració de la masia clàssica (família II), de la qual difereix només en petits detalls arquitectònics. Solen ser edificacions elegants i esveltes de planta generalment rectangular amb coberta a dues vessants. Al mig de la façana principal hi ha un portal delimitat per grans dovelles de pedra. Les finestres també són de pedra picada.

Masia cerealística

La distribució interior és la següent: en la planta baixa es troba la porta principal que dona accés a una espaiosa entrada. Al seu costat (tan aviat a la dreta com a l'esquerra) es trobava la sala-cuina amb la seva llar de foc, la pica, el forn per coure pa, el cendrer, el bugader (on s'acabava de blanquejar la roba amb l'ajuda de la cendra), la pastera, la llarga taula amb els bancs, i l'escon (antigament *scamnun*), sempre a la vora del foc. A l'altra banda de la sala es situava el menjador. Al final de l'entrada hi ha unes escales que comuniquen amb el segon pis i la porta d'accés al celler i rebost. La resta de la planta solia allotjar el bestiar.

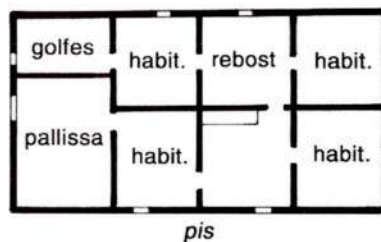
El segon pis està format per un ample espai –la sala– on s'obren les portes de les habitacions, normalment sales-alcoves de grans dimensions, que constaven del dormitori pròpiament dit i de l'avantcambra. De la sala pot sortir una segona escala que condueix a un tercer pis, utilitzat normalment per guardar la palla o les collites.

2.- Les masies menors. S'instal·laven en terrenys de poc valor. La producció obtinguda era molt discreta i no calia, per tant, una gran masia. Gairebé totes les construccions d'aquesta mena són del segle XVIII.

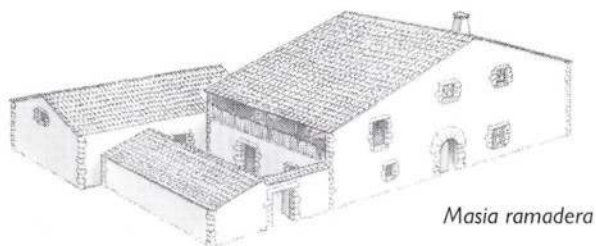

Masia menor

Les principals característiques és que tenien dos cossos (en lloc dels tres habituals) i les dimensions són menors. A l'entrada hi ha la cuina, darrere de la qual es situava un petit celler o les quadres. D'aquesta solen sortir unes escales que duen a un segon pis que no té sala i on es distribueixen quatre dormitoris. Al fons de l'entrada-cuina es sol situar un petit celler i unes quadres. El seu aspecte exterior és molt semblant a les cerealístiques però molt més senzill. No tenien cap ornamentació. A Vilamajor en tenim algunes com El Vilar, situada al Sot de l'Om.

3.- Les masies ramaderes. Solen situar-se per sobre dels 600 metres en indrets on la pastura és abundant i on l'agricultura sol ser escassa degut a les condicions orogràfiques desfavorables. Estan formades per tres cossos encara que molt sovint en trobem de dos. A diferència de les masies cerealístiques, abunden les quadres i les corts essent molt més exigües les dependències per éssers humans. El bestiar es situava a la planta baixa tret d'una o dues dependències. Els dormitoris es situaven en el primer pis. No solen tenir el menjador; funció que assoleix la cuina. En aquesta, l'àmplia llar de foc, on, abundava llenya al voltant que cremava tot el dia, no servia solament per la cocció dels aliments, sinó

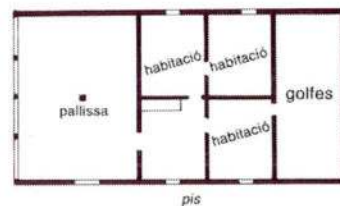
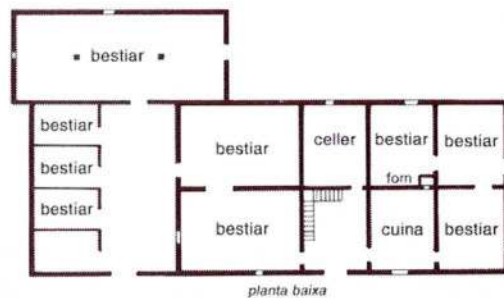

Masia ramadera

perquè la família pogués escalfar-se al seu voltant en les hores de lleure o mentre es menjava a la taula situada sempre a prop de la llar de foc.

Del vestíbul arrenca l'escala que mena al primer pis que no té tanta extensió com la planta baixa i on es disposen, generalment, les quatre habitacions. A la part posterior de la sala hi sol haver el graner.

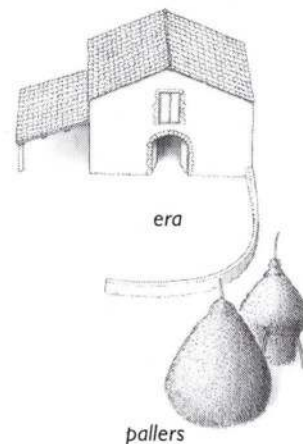
Al voltant de la masia abunden les dependències destinades a quadres, fent que la masia pugui tenir molta extensió.

3.6 Construccions annexes

3.6.1 L'era

Aquest és l'espai que serveix per relacionar totes les edificacions del mas i servia de lloc de treball. Normalment es situa davant de la porta d'accés i venia a ser com una plaça major. Era una esplanada que generalment estava pavimentada, ja fos amb pedres de riu, rajoles d'argila o la mateixa roca que aflorava del sòl.

pallers

3.6.2 El barri

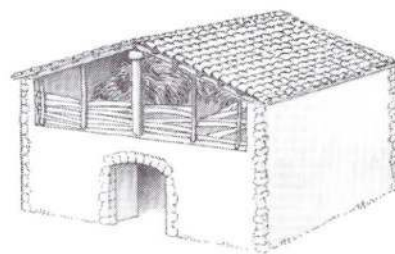
Aquest és un altre espai important i va lligat a un moment històric concret: finals del segle XVI i durant el XVII quan proliferà el bandolerisme (el famós Serrallonga operava al Montseny). En les zones més insegures, el conjunt d'edificacions del mas de vegades s'envoltava d'un mur -el barri- que les convertia en un nucli tancat. Malgrat els seus orígens defensius, aquest element s'extengué a altres zones on la inseguretat no era tan gran, com és el cas de Sant Pere de Vilamajor. Constructivament no hi ha cap tipologia establerta, i s'adapta al conjunt d'edificis i a la configuració del terreny. El més característic del barri és la gran portalada que tanca el recinte durant la nit, amb un teuladet i portes de fusta massissa. Destacarem el de Can Gras d'Avall i el de Can Parera de Canyes.

3.6.3 Altres edificacions

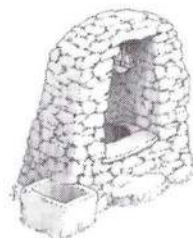
Al voltant de la masia s'hi anirien afegint edificis segons les necessitats i les funcions que se'n derivessin. D'una banda l'emmagatzematge de gra i palla es solucionà de diferents maneres. Com ja he dit abans podia haver-hi gra a les golfes, però també es donà el cas que aquest estigués separat del cos de la masia, donant lloc així a cabanes i pallisses que adquirien personalitat i característiques pròpies.

Altres elements importants són el pou per cobrir les necessitats bàsiques o les basses d'aigua que tenien com a missió el reg dels camps o l'abeuratge dels animals.

Finalment podien existir capelles les quals podien estar dotades del benefici sacerdotal i gaudien del dret de dir missa. Altres eren simples oratoris d'ús particular posats sota l'advocació del sant més arrelat a la tradició familiar o al lloc. Podien estar situades a prop de la masia o bé trobar-se a l'interior de la casa. La seva construcció pot ser, fins i tot, anterior a la masia.

Pallissa

Pou

3.7 L'ornamentació

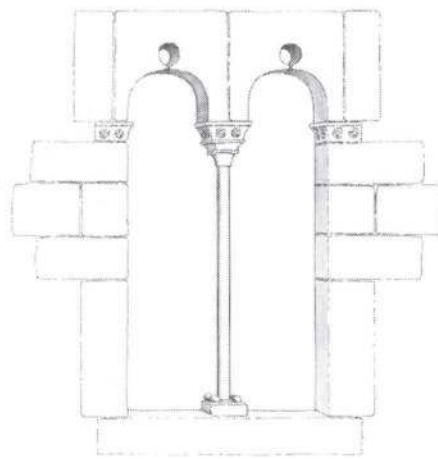
3.7.1 Les finestres

Les finestres són l'element que reflecteix millor els canvis d'estil arquitectònic de cada època. Juntament amb les portes -i en menor mesura, els elements decoratius- ens ajuden a datar les construccions. En els edificis més primitius, les obertures es caracteritzen per ser de dimensions molt reduïdes; en realitat eren simples sageteres que permetien el pas de la llum, alhora que evitaven el pas del fred i servien per defensar-se.

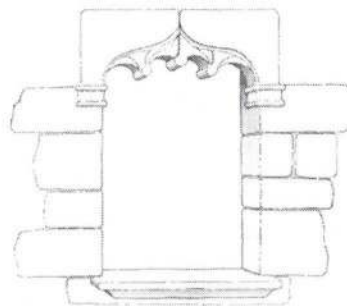
A partir del segle XIII es copia la finestra romànica dels edificis religiosos o dels civils senyorials, que es situaven sobre la porta d'entrada principal. Són finestres geminades, petites i estretes, dividides en dues per una columneta amb capitell esquemàtic, que sosté dos arcs que arrenquen d'una imposta.

En el segle XIV, el tipus romànic s'anirà fent més esvelt, la columneta central s'aprimarà i en els arcs de la part superior apareixerà un lòbul. En el capitell i a les impostes, el motiu habitual i característic serà el fris de rosetes. Aquest tipus, conegut com a gòtic, es perllongarà fins al segle XIX.

En el segle XVI, el tipus de finestra per excel·lència és el d'arc conopial amb arcs interiors dentats i calats. A les impostes, d'on arrenquen els arcs, la decoració a base de motius vegetals es va anar complicant i incorporà animals fantàstics, caps d'àngels o bé personatges.

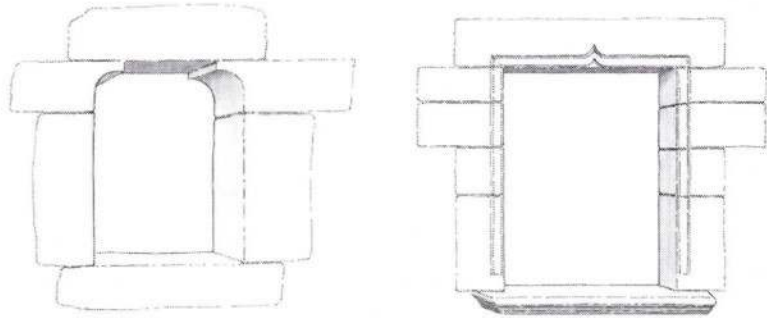

Gòtica

D'arc conopial

En els segles posteriors, les finestres seran de llinda plana, amb motllura superior arquejada acabada en mènsules, escuts, medallons o columnetes amb braçals que descansen sobre l'ampit. Més tard desapareixerà qualsevol tipus d'ornament; fins i tot l'estructura deixarà de ser de pedra i passarà a ser de totxo. És habitual

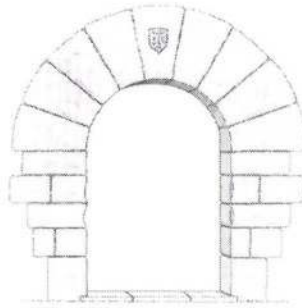

De llinda plana

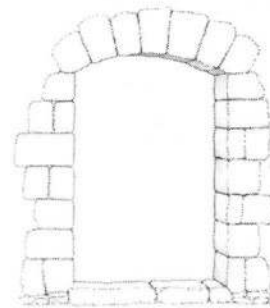
que, a partir del segle XVI, en moltes finestres es gravi la data de construcció o de reforma de la casa, sobretot a la llinda de les masies de la planta baixa que no tenen decoració. També es poden trobar inscripcions a les finestres de les façanes laterals.¹²

3.7.2 Les portes

No presenten una gran diversitat, però també són un element indicador de l'època de construcció de l'edifici. La majoria dels portals solien ser d'arc de mig punt, fets amb dovelles de pedra. La diferència entre els portals més primitius i els del segle XVI rau en les dimensions, tant de la porta com sobretot de les dovelles que en alguns casos poden

D'arc de mig punt

D'arc rebaixat

arribar a fer gairebé un metre. En la dovella central de la porta, anomenada pedra clau, s'hi esculpia la data de construcció o de reforma, o també l'escut de la família

A partir del segle XVIII, les portes poden ser d'arc rebaixat fet de pedra o totxo, o amb una biga de roure.

3.7.3 Altres ornamentacions

Fins ara hem vist els elements purament constructius i funcionals de la masia, però n'hi ha d'altres la funció dels quals és purament ornamental, i és una manera de distingir la categoria social i la posició econòmica de la família. Dins d'aquest grup trobem escuts, inscripcions i rellotges de sol.

A.- Els escuts

Nascuts en l'àmbit militar, a partir de la primera meitat del segle XIII començaren a aparèixer els escuts heràldics entre burgesos i pagesos ennoblits, fet que en el segle següent sovintegarà extraordinàriament.

B- Les inscripcions

Solen trobar-se a les llindes de les finestres. Generalment consisteixen en una data, el nom del propietari, un refrany o un símbol religiós.

C- Els rellotges de sol

Són un element molt característic de les façanes i presenten formes, decoracions i colors variats. Van proliferar durant els segles XVIII i XIX. A destacar el magnífic rellotge de Can Gol del Bosc i el de Can Llinàs. Altres masies amb rellotge de sol són Can Derrocada o Torre Guillera.

4. EL NOM DE LES MASIES

Sovint era el mateix que identificava els que hi vivien, a la manera d'un cognom. Aquesta característica es mantingué constant durant llargs períodes, malgrat els canvis de propietaris i les modificacions que sofria la pròpia construcció.

Ens convé ara fer un breu recorregut per l'evolució de la toponímia i l'antroponímia. Les *villae* romanes s'identificaven pel gentilici del fundador, possessor o patró. Posteriorment, durant la Marca Hispànica, es seguí el mateix procediment amb el mot compost format per vila seguit de la persona que l'ocupà. Per exemple Vilagoma¹³.

Al segle X i a principis de l'XI els habitants de Sant Pere de Vilamajor només s'identificaven pel nom. Es diuen Ovasi, Seniofred o Longobard sense més indicacions. A partir dels segles XI i XII és fàcil identificar els sobrenoms toponímics amb el nom de les masies encara avui existents. Segons Mercè Aventín la causa d'aquesta evolució és que en el segle X els habitants de les *villae* formen comunitats molt petites tancades on els components estan tots emparentats. La comunitat preval sobre l'individu i no es necessiten gaires signes d'identificació. Vers 1050, o potser ja des de 950, tot canvia: creix la població, es multipliquen les masies, es fragmenten les velles comunitats en una munió de famílies nuclears, el món de relacions es fa més complex i les fórmules d'enquadrament més grans. Com es podia identificar a una persona dins d'un territori tan extens com Vilamajor? Doncs, senzillament construint un sistema antroponímic adequat a les necessitats d'una societat nova.

En Carreras i Candi diu que els masos reben el nom per:

1. Circumstàncies del lloc o emplaçament com serra, coma, vall, riu ...
2. Condicions físiques del mas com blanc, torre, nou...
3. El nom del manent com Ricard, Bernat, Ponç...
4. El nom dels castells que s'han convertit en masies.

Una de les formes més comunes és prendre el nom de la vegetació del lloc on s'estableix la masia. D'exemples n'hi ha molts com Roura, Ruira o Rovira que vénen del mot roure, Pi, Pina, Pinyol o Pinell que vénen del mot pi, Oms o Omeda que prové de l'om, Lledó del lledoner...

El nom és molt important per l'estudi de les masies per dues raons: la majoria de masies ja eren citades en temps immemorials però, actualment, no queda res d'elles sigui perquè van ser enderrocades i es van construir de nou o bé perquè van ser restaurades; i perquè el nom permet saber com era el lloc abans i quina relació tenia, com per exemple Can Llinàs, que permet suposar que fa molt de temps existia el conreu del lli.

Segona Part

5.- EL VEÏNAT DE CANYES

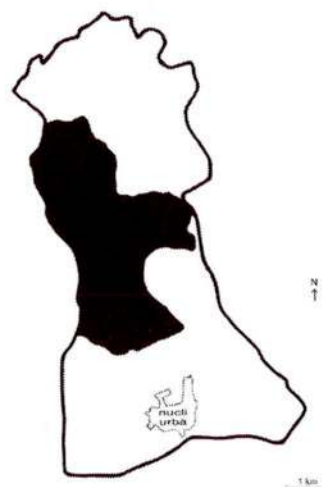
5.1 Generalitats

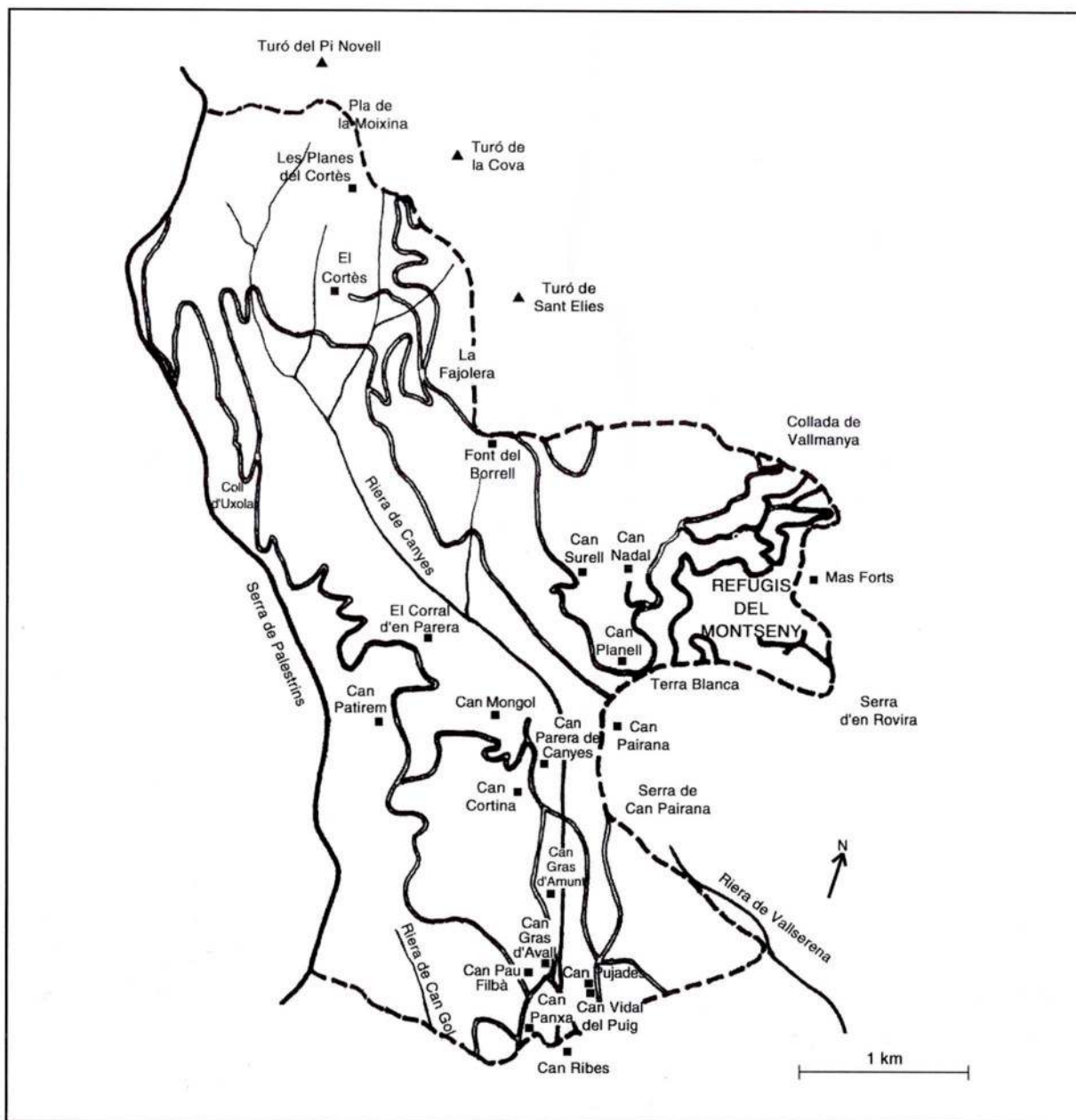
El municipi de Sant Pere de Vilamajor es troba dividit en set veïnats: els Boscassos, el Sot de l'Om, Brugueres, Brugué, el Pla, Santa Susanna i el de Canyes.

No es tracta d'una divisió administrativa sinó que més aviat es tracta d'una divisió física. Per exemple, el veïnat de Santa Susanna aplegaria a totes les masies muntanyenques del municipi, el Sot de l'Om aplegaria totes les masies situades al llarg de la Vallserena...Per tant, ens trobem davant d'una divisió obligada pels accidents geogràfics que farien de frontera entre els diversos veïnats.

Dins de cada veïnat es crearia un miniunivers format per cadascuna de les masies allà situades, unides per vincles de solidaritat i de ra, de tal manera que entre elles s'ajudarien en les feines agrícoles, en tasques constructives de les infraestructures necessàries o en la unió de famílies mitjançant el casament d'alguns dels seus membres. Dit d'altra forma, hi ha més possibilitat que una masia del veïnat dels Boscassos mantingui relacions de qualsevol mena amb una masia del seu mateix veïnat que no pas amb una d'un altre veïnat.

El veïnat de Canyes és el més gran de tots essent els seus límits¹⁴, pel nord, el vessant sud del Pi Novell a uns 1.100 metres d'alçària, des del Pla de la Moixina aniria baixant cap al sud, deixant a sota les Planes del Cortès i flanquejant el turó de Sant Elies fins a la Fajolera; llavors giraria cap a l'est, passant més amunt de la font del Borrell i seguiria fins a la collada de Vallmanya. Continuaria cap al sud, deixant a fora el mas Forts, fins a la serra d'en Rovira, on trencaria cap a l'oest, passant per Terra Blanca fins a prop de Can Pairana on, dirigint-se un altre cop cap el sud, seguiria la serra de Can Pairana fins arribar a la riera de

Vallserena, que constituïria el límit sud-oest del veïnat. Des d'aquí, pels darrers contraforts de la serra aniríem a situar-nos entre Can Ribes i Can Vidal, essent aquest el seu límit sud. Seguiria cap a l'est travessant la riera de Can Gol fins a la serra de Palestrins, el límit sud-est del veïnat. Giraria cap al nord, carenejant la serra, passant pel coll d'Uxola i seguint amunt fins arribar un altre cop al Pi Novell, el límit nord. En resum: correspondria a tota la vessant sud del Pi Novell i l'oest de Sant Elies. Una orografia molt accidentada¹⁵ amb grans desnivells i que ha marcat profundament la vida dels seus pobladors.

Climàticament ens trobem a l'indret on més diferència de temperatura i pluviometria hi ha de tots els veïnats del municipi. A la part més alta del veïnat les baixes temperatures a l'hivern, amb pluges, moltes vegades en forma de neu, i les enormes ventades han estat determinants per a l'establiment de la població i de les seves fonts de producció.

D'altra banda, l'accidentada orografia provoca que la seva comunicació vers l'exterior sigui força complicada, fet que portava a crear un sistema de producció més autàrquica que la resta de masies i amb una minva considerable de les relacions amb els seus veïns.

En canvi, uns pocs quilòmetres més cap avall, al fons de la vall, el clima canvia totalment. Les baixes temperatures només es donen a les nits més fredes de l'any mentre a l'estiu el seu engorjat el protegeix de les calorades. Les precipitacions són menys abundants, però suficients. La seva planúria permet que estiguin millor comunicades les masies i que les relacions econòmiques i socials siguin més fluïdes.

El que tenen totes dues, la plana i la muntanya, en comú és que són travessades per la riera de Canyes, de Vilamajor o de Limà¹⁶ que recull totes les aigües facilitades pels nombrosos torrents situats al sot del Cortès: el Torrent de Brollars, el de Tramuja, el de la Font del Borrell... etc.

Tanmateix, si la plana es troba formada per restes al·luvials i la muntanya és rocallosa i si el clima és diferent, és inevitable arribar a la conclusió que la vegetació ha de ser molt variada. Efectivament passem en pocs metres de les verdes pastures dels prats de dalt de la muntanya, a través dels alzinars muntanyencs fins l'alzinar mediterrani. Tot molt vigilat pel bosc de ribera que segueix el camí de la riera.

5.2 El poblament

El veïnat es troba format per les següents masies: Can Gras d'Avall, Can Gras d'Amunt, Can Panxa, Can Pau Filbà, Can Vidal del Puig, Can Pujades, Can Parera de Canyes, Can Mongol, Can Cortina, Can Surell, Can Planell, El Cortès, Can Patirem, Les Planes del Cortès, Can Nadal i el Corral d'en Parera.

Aquestes són les que actualment permeten ser estudiades però es sap documentalment que en temps passats existien moltes més de les quals no en queda cap resta, com és el cas de Can Huguet, el mas d'Olivera, el mas Gil i el mas d'en Joan Castelar. Algunes van ser enderrocades, com ara Can Sala.

En total parlem de 21 masies, i tenint en compte que a l'any 1151 se sap que existien 82 masos, el 1300 n'hi havia 60/65 a Vilamajor (que també comprenia Cardedeu) i en el segle XV hi havia 90 masos¹⁷, tot fa pensar que el veïnat de Canyes era, sense cap mena de dubtes, un dels més ocupats de tot el territori i alhora un dels més rics.

La primera referència documentada de l'existència de població en el veïnat data de l'any 950, per tant, la seva antigor ha de ser major. Si fem una mica d'història veurem que un cop finalitzada l'ocupació sarraïna de les nostres contrades, cap a finals del segle VIII i començaments del IX, les antigues *villae* romanes i les seves successores godes, van desaparèixer totalment, en part degut a un enorme despoblament a causa de la presència musulmana. Expulsats els sarraïns, el comte de Barcelona, Guifré el Pilós, inicià un procés de repoblació en tots els nous territoris. El sistema de captació consistia en oferir als nous pobladors una parcel·la, la qual si la mantenien productiva durant 30 anys passaria a ser de la seva propietat. És l'anomenat sistema d'*aprisió*.

Els nouvinguts, una part venia del Ripollès, s'establiren en les zones més aptes per obtenir una producció suficientment gran per poder alimentar una família nuclear (matrimoni i els seus fills). Resulta evident que la zona al·luvial que hi ha a banda i banda de la riera de Vilamajor, fou de les primeres en ser ocupades.

El sistema productiu es basava en les *vil·les* que, segons definició d'en J. Vilaginés en el seu llibre *El*

paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII) no deixaven de ser “una comunitat pagesa; és a dir era un indret on vivia una petita col·lectivitat i on aquesta tenia els seus béns econòmics (terres, prats, horts, boscos, erms, etc.)”.

Ens hem d'imaginar un territori ocupat per una sèrie de famílies les quals tenen llaços d'unió social, política i econòmica. Social perquè entre la comunitat mantenen una relació basada en llaços de solidaritat. Econòmica perquè comparteixen uns espais (boscos, pastures...) que són d'ús comunitari o col·lectiu. Polític perquè els nouvinguts gaudeixen de certs privilegis atorgats per les cartes de franqueses i on les decisions es prenen en assemblea sota el control d'un “bon home”.

Diverses són les viles que trobem a Sant Pere de Vilamajor, però la que ens ocupa, la Vila Cannes, pot tenir el seu origen en persones nouvingudes d'altres territoris catalans. I li deurien posar el nom de Cannes per la senzilla raó que la riquesa de les terres al·luvials juntament amb l'existència d'aigua en gran quantitat constituïa el lloc ideal pel conreu del lli i del cànem, productes molt preuats per la confecció de roba, cordes o sabates.

Però no foren els únics habitants. Sant Pere de Vilamajor no fou totalment despoblada durant l'ocupació sarraïna. Una part fugí cap a zones més segures, essent una d'elles les nostres muntanyes. Aquí no van formar una col·lectivitat com a les viles, però sí van formar un conjunt al voltant d'un punt neuràlgic com l'església (podria ser el cas de Santa Susanna). Potser la principal diferència i que, segons creiem, va impedir la formació d'una vil·la, és que eren propietaris de la parcel·la. *Eren alouers*. Solien tenir una producció totalment diferent a la plana donada la manca de terrenys fèrtils¹⁸. La seva principal activitat fou la ramadera. D'aquí les enormes diferències que trobarem entre les masies situades a la plana i les situades a dalt de la muntanya.

Desconeixem del tot per què la part de la muntanya rebé també el nom de veïnat de Canyes. Podria ser per la relació que mantingueren totes dues comunitats o com a conseqüència de la divisió administrativa d'anys posteriors.

Tercera Part

6.- LES MASIES DEL VEÏNAT DE CANYES

Al veïnat s'hi troben un total de 16 masies que hem dividit en dos grups diferenciats: les situades a la muntanya i les situades a la plana. La divisió s'ha fet per aglutinar les masies que per les seves característiques històriques i arquitectòniques responen a paràmetres comuns. Així a la part més muntanyenca trobem les masies de Les Planes del Cortès, El Cortès, Can Planell, Can Surell i Can Nadal. Mentre, que a la plana tenim Can Gras d'Avall, Can Gras d'Amunt, Can Panxa, Can Vidal, Can Pujades, Can Cortina, Can Mongol, Can Parera de Canyes, El Corral d'en Parera, Can Patirem i Can Pau Filbà .

De cada masia hem realitzat una fitxa que ens mostra les seves principals característiques, basant-nos en tota l'explicació que pàgines enrere hem donat.

6.1.- Les masies de la plana

La riera de Vilamajor, al llarg dels darrers milers d'anys, ha anat dipositant sediments transportats des de dalt de les muntanyes, creant una zona al·luvial molt rica en nutrients que, juntament amb la disponibilitat d'aigua, fa de la plana un lloc molt fèrtil.

Aquestes característiques han estat determinants per l'assentament humà al llarg dels segles. Sabem que els romans s'instal·laren a la plana i des d'aleshores aquest espai mai ha estat abandonat, exceptuant períodes molt concrets. Un d'aquests fou l'època de l'esmentada invasió dels sarraïns, que provocà la fugida massiva dels habitants de la plana cap a zones més segures: les parts més altes de les nostres muntanyes.

Un cop foren expulsats els sarraïns, els comtes de Barcelona iniciaren un procés de repoblació. Els primers nouvinguts escolliren els millors llocs on poder edificar la seva llar i poder dur a terme les activitats econòmiques destinades a la seva supervivència. Resulta lògic pensar que els primers llocs on s'instal·laren foren els que estaven a la riba de la riera (més fertilitat del sòl i millor accessibilitat a l'aigua). Per aquesta raó, les masies més antigues del nostre municipi es troben a la vora de la riera.

Posteriorment, un cop ocupats els llocs preferents, els nouvinguts hagueren d'instal·lar-se en indrets cada cop més allunyats de la riera, i alhora menys productius per manca de terra al·luvial. L'arribada de les epidèmies, que foren especialment dures a la plana –per la facilitat de les comunicacions- va provocar una enorme mortaldat i un progressiu abandonament de les masies i de les terres. No podem, però, deixar de banda els efectes del terrible terratrèmol que assolà la comarca entre el dia 24 i 25 de maig de l'any 1448 i que molt probablement, va destruir moltes masies i edificis (entre ells l'antiga església de Sant Pere de Vilamajor).

No fou fins el segle XVI, un cop finalitzades les epidèmies, que la plana no es va tornar a poblar. Creiem que el procés va ser molt semblant al que ja s'havia donat cinc segles abans. Els senyors de la terra cercaren nous pagesos que reconstruïren els nous masos o en construïen de nous.

Durant el segle XVIII la demografia catalana augmentà considerablement, gràcies en part, a la reducció del preu del blat que comportà una millor alimentació, a les innovacions tècniques, a l'especialització, etc. Fou el bressol de la industrialització que en els anys següents arrelà profundament al nostre país.

El món agrari també va patir una revolució amb la implantació de la vinya. La seva extensió va créixer molt, arrabassant terreny als conreus cerealístics o fins i tot, a les vessants de les muntanyes. Es van signar una nova modalitat de contractes, els anomenats de rabassa morta o dit d'altra manera: permetia l'usdefruit de la terra durant el temps que viva el cep (uns 50 anys).

Potser el més important de l'especialització agrícola fou que la producció no es dirigia tant a l'autoconsum sinó a un mercat molt més ampli (inclòs l'internacional).

La conclusió és que durant el segle XVIII hi hagué un augment de la població a Vilamajor dedicada a la producció de la vinya i, aquest increment va comportar la construcció de nous habitatges, com per exemple Can Pau Filbà, l'origen del qual correspon a una família (els Filbà) que s'instal·laren al municipi a finals del segle XVIII.

CAN GRAS D'AVALL

Situació: enmig de les riques terres al·luvials que la riera de Vilamajor ha anat deixant al llarg dels darrers milers d'anys.

Captació d'aigua: s'obté principalment de la riera de Vilamajor. Existeix un antic rec que en porta l'aigua, des del punt de captació, uns 500 metres més enllà de Can Parera, fins a una petita bassa situada davant de la masia. També es disposava d'un pou.

Producció: la situació en terres molt fèrtils i la proximitat i abundància d'aigua fan de la masia un lloc idoni per a l'agricultura.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia cerealística

Situació actual: habitatge permanent.

Construccions annexes: una bassa rodona; unes pallisses i corts situades davant de la façana principal, formant un tancat; un magnífic barri amb corts i pallisses,

Vista general. Foto J.M. Garcia, 2002.

Façana de la masia i barri. Foto J.M. Garcia, 2002.

Entrada del barri. Foto J.M. Garcia, 2002.

Topònim: el seu origen és poc conegut. Podria fer referència al potencial econòmic del mas: Gras era sinònim de riquesa.

Data: la configuració actual procedeix majoritàriament d'una restauració important efectuada el segle XVI, encara que la troballa d'una teula, amb un pensament molt bonic dibuixat, amb la inscripció 1440 suggereix que es va reformar la teulada.

Història: transcorre paral·lelament a la de Can Gras d'Amunt. No resulta gens fàcil, però, determinar quina de les dues es va construir en primer lloc. La documentació ens diu que el topònim Gras apareix esmentat per primera vegada l'any 1186, però no especifica la seva situació. Ja va ser una de les 82 masies inventariades l'any 1151 i segurament la construïren els primers repobladors de la zona. Al llarg del temps, la família Gras fou una de les més importants de tot el terme municipal ja que, d'una banda, el topònim s'associava sovint amb els càrrecs importants de l'època (batlles, vicaris, donadors...) i, d'altra banda, es troba en un dels millors llocs: aigua abundant, sòl molt fèrtil, al costat de la principal via de comunicació cap a la muntanya i a prop del nucli urbà. Allò que ens ha mogut a creure que Can Gras d'Avall és la primera casa és que encara hi viuen descendents directes dels Gras originaris, fet únic en tot el veïnat. D'altra banda, l'estructura arquitectònica de Can Gras d'Avall la fa més rica i senyorial.

Característiques: masia de tres pisos de la família II en la qual no hi ha cap element a destacar exceptuant el seu magnífic barri.

La porta d'entrada que dona accés al barri és de mig punt amb pedres rogenques esmoladores. A banda i banda de la porta, i donant tota la volta fins tancar la façana principal, trobem corts, en el pis inferior i gairebé soterrades, mentre que en el pis superior trobarem la pallissa. A l'esquerra hi ha el pou.

La façana principal es troba formada per una porta d'arc de mig punt amb dovelles esmoladores. Totes les finestres són de llinda plana, a excepció d'una finestra renaixentista del segle XVI. Encara s'observa, molt malmès, un antic rellotge de sol.

A la part exterior tenim l'era que dona accés a un magatzem, a la dreta, i l'antic camp, vorejat per un mur de mig metre d'alçària, amb la funció de paravents, on s'amuntegava el blat.

CAN PAU FILBÀ

Situació: en la zona de terres d'origen al·luvial que la riera de Vilamajor ha anat formant al llarg dels darrers milers d'anys.

Captació d'aigua: directament d'un pou.

Producció: es basa en l'agricultura, ja que la situació en terres molt fèrtils fan d'aquesta masia un lloc idoni per als conreus.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família I.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: hi ha unes petites estances, a ponent de la casa, que temps enrere probablement tenien funcions polivalents: pallissa, magatzem i cort.

Topònim: desconeixem el seu origen, però possiblement correspon al nom d'un dels antics propietaris de la casa.

Data: les característiques arquitectòniques de la masia indiquen que fou construïda als voltants del segle XVIII; damunt la porta d'entrada figura la data 1781.

Façana Principal. Foto F. Sarrià, 2001.

Vista general. Foto J. M. Garcia, 2002.

Història: creiem que l'origen de la masia podria correspondre a una família (els Filbà) que s'instal·là en el municipi a finals del segle XVIII, encara que la família Gras ha estat sempre la propietària. Altres autors¹⁹ manifesten que anteriorment la masia rebia el nom de Can Pere Auladell.

Característiques: es tracta d'un edifici de dues plantes amb el carener paral·lel a la façana principal. És de reduïdes dimensions, com correspon a l'època en què fou construïda, en la qual la majoria dels nous propietaris eren persones amb escassos recursos econòmics. Com a principals elements cal destacar la porta d'arc de mig punt rebaixat i unes finestres dovellades d'escàs interès. Trobem una excel·lent mostra d'era enrajolada, davant mateix de la façana principal.

CAN PANXA

Situació: en el curs esquerre de la riera de Vilamajor, a uns 400 metres d'alçada, en una petita plana, que rep el nom de Panxa, en la qual s'han anat dipositant sediments.

Captació d'aigua: d'una font, de nom desconegut, situada entre Can Pau Filbà i Can Gras d'Avall.

Producció: la seva situació, amb unes terres riques en sediments, fa pensar que es dedicava a l'agricultura.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: segona residència.

Fons Municipal de S.P.V.
Autor i data desconeguts.

Construccions annexes: hi havia un petit corral amb pallissa, en el costat de llevant.

Topònim: la manca de documentació i la utilització d'un topònim no relacionat amb alguna característica del paisatge que l'envolta, ens fa pensar que el seu origen respon al cognom d'un dels seus propietaris. No podem, però, deixar de banda, que el topònim Panxa surt molt esmentat en els mapes topogràfics. Sabem que hi ha la serralada de Can Panxa, els camps de Can Panxa i el pla de Can Panxa.

Data: segle XVIII.

Història: la seva proximitat a altres masies del veïnat que són de la mateixa família (Can Pau Filbà i Can Patirem), em fa creure que es tracta d'un grup de persones que durant el segle XVIII s'instal·laren a les nostres contrades, segurament per treballar en feines relacionades amb el bosc.

Característiques: petita masia amb el carener perpendicular a la façana principal. A la planta baixa estava la cuina i una dependència per al bestiar. Hi havia també un altell, que cobria només la cuina. La porta era de llinda plana. Va estar molt de temps abandonada, i es va reconstruir fa poc més de deu anys. El seu aspecte ha canviat molt.

CAN GRAS D'AMUNT

Situació: enmig de les riques terres al·luvials que la riera de Canyes ha anat formant al llarg dels darrers milers d'anys.

Captació d'aigua: l'existència d'un antic rec que portava les aigües de la riera -preses uns 500 metres- indica que des de molt antic s'organitzà un bon sistema de captació d'aigua. També es va obrir un pou per aprofitar la que corre abundantment pel subsòl.

Producció: la situació en terres molt fèrtils i la seva proximitat i abundància d'aigua fan del mas un lloc idoni per a l'agricultura.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia menor.

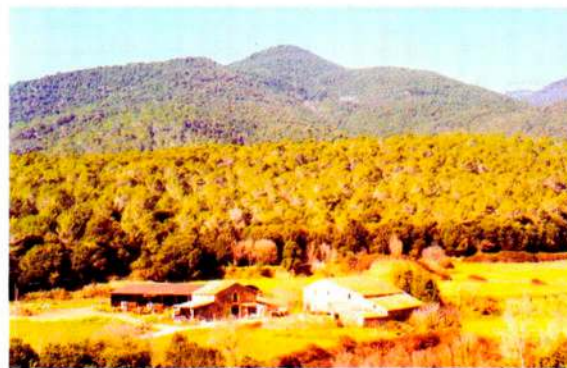
Situació actual: habitada.

Construccions annexes: una pallissa d'enormes dimensions independent del cos principal de la masia, una cort adossada a la pallissa i un magatzem polifuncional adossat al cos principal de la masia.

Topònim: és evident la seva vinculació amb la masia homònima situada 500 metres més avall, per tant, creiem

Façana principal. Foto: F. Sarrià, 2001.

Vista general. Foto: J. M. Garcia, 2000.

que el seu nom ha de tenir el mateix origen amb l'única diferència de l'adjectiu amunt, el qual s'empra per diferenciar-la de Can Gras d'Avall.

Data: com la gran majoria de masies que estan a la plana, es troba enquadrada dins de la típica masia de la família II amb diverses modificacions. Tot plegat es trobaria dins de les masies construïdes o reconstruïdes durant el segle XVI. L'existència de la data 1782, a la pallissa annexa a la masia ens mostra un dels anys on es produí una reforma.

Història: sense cap mena de dubte, es troba estretament lligada a la seva “germana” d'avall.

El mas, com a sistema de producció, depenia totalment de la mà d'obra aportada per la família. El seu cap transferia tot el poder a l'hereu, que normalment era el primer fill baró. La resta de germans només tenien tres solucions: restar a la casa sota les ordres de l'hereu, marxar cap a altres indrets (església, aprenent d'ofici...) o aixecar una nova construcció en uns terrenys cedits per l'hereu. En aquest cas, el germà continua treballant per l'hereu, però en una altra llar. Sempre, almenys durant el començament, la masia mare era la important, mentre que les altres depenien d'ella.

Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local.
Diputació de Barcelona. Autor: A. Gallardo, data desconeguda.

Característiques: l'estructura de l'edificació

—tant interna com externa— les dependències annexes (la pallissa), les restes d'un trull i l'existència d'antics recs, són característics d'una masia que sempre s'ha dedicat a l'agricultura.

Si la mirem amb més deteniment ens trobarem amb certes peculiaritats. Es tracta d'una masia de petites dimensions, formada per un sostre asimètric a dues aigües que denoten una ampliació de l'edifici. Té dos

pisos sense pallissa, la qual es troba situada en un edifici annex. El seu interior és molt semblant a la resta de masies cerealístiques però de dimensions més reduïdes. Té dues portes d'entrada essent la principal la de mig punt formada per petites dovelles, que havien estat pintades de color. L'altra porta, de mig punt rebaixat, és de dates tardanes i que fóra oberta durant l'ampliació. De les finestres, l'única que cal ressaltar és la situada a la part superior de la porta principal i que pot estar datada del segle XVIII.

A la part posterior de la masia, la que dóna al nord, trobem el que antigament seria el celler. Com a principal particularitat és l'aprofitament del travesser d'un trull com a llinda d'una porta.

Com a edificis annexes ens trobem amb una pallissa amb la data de 1782 que ens fa veure la importància de l'agricultura com a sistema de producció del mas. Al seu costat hi ha tota una sèrie de corts que haurien d'aixoplugar el bestiar necessari per la supervivència dels moradors. A l'altra banda i unit al cos de la masia hi ha una dependència, de construcció molt més moderna però de data imprecisa, que hauria de servir com a magatzem encara que, de ben segur, se li han donat altres utilitzacions. Finalment, tenim una àmplia era pavimentada per rajoles quadrades de fang de color rogenc, la qual es troba situada davant de la pallissa i de la masia.

CAN VIDAL DEL PUIG

Situació: en una zona de gran acumulació de sediments transportats per la riera de Vilamajor durant els darrers mil·lennis. Té la particularitat que es troba situada en un dels extrems d'aquesta zona, i no s'ha erosionat de la mateixa manera que la part central i resta enlairada, formant una petita elevació.

Captació d'aigua: creiem que es feia principalment mitjançant un pou, ja que la riera no està massa lluny però hi ha un desnivell gran en relació a la casa. És probable que s'aprofités també l'antic rec que arriba a Can Pujades, la masia veïna.

Producció: la riquesa de les terres al·luvials i l'abundància d'aigua han permès que l'agricultura hagi estat l'activitat econòmica principal.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia cerealística.

Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: té adossat al cos principal una cort per al bestiar a la planta baixa i una pallissa a la planta superior.

Aspecte abans de la reforma.
Foto: S. Martori, aprox. 1985.

Fons Documental del Servei del Patrimoni
Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona.
Autor i data desconeguts.

Topònim: deriva probablement de la paraula vi. El conreu de la vinya, que es feia en petites feixes dels vessants assolaiats de les nostres muntanyes, va ser una activitat agrícola molt estesa en el terme. Juntament amb el nom va la paraula Puig, que segurament fa referència al fet que es troba més enlairada que la resta de masies.

Data: l'estructura arquitectònica de l'edifici correspon al segle XVI, amb posteriors intervencions: el 1610, segons consta en la clau de la porta, i el 1783, tal com veiem inscrit en la llinda d'una finestra.

Història: la primera vegada que la masia apareix documentada és l'any 1236. La proximitat a Can Parera de Canyes fa pensar que estava vinculada estretament amb l'antiga *vil·la Cannes* i, per tant, devia formar part de les primeres masies inventariades l'any 1151.

La tradició oral del poble diu que a Can Vidal existí una antiga mongia, els monjos de la qual tenien cura dels vianants (recol·lectors, pagesos, veïns de Santa Susanna...) que anaven cap a la muntanya. No hem trobat cap document que ho confirmi, però sí que hi hagué, fins fa pocs anys, una capella particular, la de Sant Josep.

En el fogatge de l'any 1515 ja apareix amb el nom de *lo mas Vidal dez Puiz*.

Característiques: edifici de planta rectangular, formada per planta baixa, pis i golfes sota un sostre de teula àrab a dues aigües. Els murs són de paredat comú amb pedres cantoneres. La façana principal es troba orientada cap a migdia i el portal és d'arc rebaixat, amb grans dovelles a la seva part superior, havent-hi a la pedra clau la inscripció. La masia va sofrir profundes modificacions, fa pocs anys, i ara presenta un aspecte diferent.

CAN PUJADES

Situació: en una gran terrassa al·luvial produïda per l'acumulació de sediments transportats per la riera de Canyes, que posteriorment s'han anat erosionant. La terrassa resulta molt visible per les cingleres que s'aixequen a ponent.

Captació d'aigües: a partir de la riera, ja directament o mitjançant un rec que n'agafava l'aigua a l'alçada de Can Parera.

Producció: la fertilitat del sòl i l'abundància d'aigua fan que l'agricultura hagi estat l'activitat econòmica principal del mas.

Orientació: a ponent.

Tipologia: família I.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: habitatge permanent.

Construccions annexes: una petita pallissa.

Façana principal. Foto: F. Sarrià, 2001.

Topònim: pensem que el nom de Pujades no prové dels propietaris sinó d'un aspecte orogràfic de l'indret on es troba la masia. Podria fer referència a Pujada considerant que la casa està en un lloc enlairat, per accedir al qual calia "pujar" des del pla.

Data: les característiques arquitectòniques de la masia, com ara les finestres de llinda plana, la porta d'arc rebaixat amb la llinda de fusta i el carenat paral·lel a la façana, fan pensar que la seva construcció data del segle XVIII.

Història: en un document de l'any 1155, la senyora Arsenda, el seu fill Ponç, la seva muller Guilleuma i Arnau Foget i la seva dona Ermessenda estableixen a perpetuïtat el matrimoni format per Guillem Torró i Ramona en unes cases, un corral, horts, terres de llaurar i camps en un lloc anomenat *Pugada*, que podria correspondre a Can Pujades. Per tant, es tractaria d'una de les primeres 82 masies que hi havia a Sant Pere de Vilamajor, documentada ja l'any 1151.

En el fogatge de l'any 1515 ja constava un *lo mas pujada*.

Característiques: es tracta d'una masia cerealística, d'un sol pis, amb pallissa i graner, i una àmplia era de rajoles rogenques de fang cuit. La façana principal conté una porta d'arc rebaixat amb llinda de fusta de teix (material molt emprat durant el segle XVIII), i diverses finestres de llinda plana situades a banda i banda. El més curiós és que, malgrat la seva antigor (perfectament documentada), l'estructura de la masia correspon al segle XVIII, es troba orientada cap a ponent (fet únic en tot el veïnat) i està adossada a una altra masia.

CAN CORTINA

Situació: en una petita terrassa al·luvial formada per l'acumulació de sediments del Sot del Cortès, que la riera ha transportat al llarg dels segles.

Captació d'aigua: la font més propera és la de Can Cortina, avui seca. És probable que també l'obtinguessin de la riera, que discorre molt a prop de la casa, així com d'un petit rierol proper, encara que el seu cabal és molt minso i irregular.

Producció: la riquesa de les terres al·luvials i l'abundància d'aigua faciliten l'establiment d'una economia agrària. D'altra banda, la proximitat de les pastures muntanyenques permet una activitat ramadera complementària.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: n'hi havia hagut algunes, per al bestiar, adossades als costats de migdia i de llevant.

Aspecte actual. Foto: F. Sarrià, 2001.

Topònim: la manca de documentació i la utilització d'un topònim no relacionat amb cap característica del paisatge que l'envolta, ens fa suposar que el seu origen correspon al cognom d'un dels seus propietaris.

Data: no resulta fàcil determinar-la, ja que es troba profundament reformada. Segons les característi

ques constructives, i per les seves petites dimensions la fan més pròpia del segle XVIII.

Història: no hem trobat cap documentació al respecte.

Característiques: es tracta d'una masia amb pocs elements arquitectònics dignes de ser mencionats. Pertany a la família II, modificada notablement i reformada en dates molt properes a les nostres (com ho evidencien el material utilitzat -majoritàriament pissarra forana-, la porta i les finestres modernes).

Fons Municipal de S.P.V.
Autor i data desconeguts.

CAN PARERA DE CANYES

Situació: a final del Sot del Cortès, just quan comença la plana de Vilamajor.

Captació d'aigua: es prenia directament de la riera, que queda molt a prop. Existeix una font, la d'en Monner, al nord de la masia. Actualment hi ha un rec que porta l'aigua des d'una resclosa situada, aproximadament, a un quilòmetre riera amunt, i la deixa gairebé a l'entrada de la casa. Una bassa recull l'aigua, la qual, a part dels usos habituals, proporcionava la força motriu per al molí.

Producció: la riquesa de les terres al·luvials i l'abundància d'aigua fan dels conreus la principal activitat econòmica, si bé, per la proximitat de les pastures muntanyenques, és probable que tinguessin algun ramat.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia cerealística.

Situació actual: casa de pagès.

Construccions annexes: un molí hidràulic, en bon estat malgrat la seva antiguitat; un barri de grans dimensions, que relaciona la casa amb les

Masia. Foto: J. M. Garcia, 2000.

Pallissa i part de l'era. En la llinda de la porta s'observa l'escut esmentat en el text.

Foto: J. M. Garcia, 2000.

estances properes (una quadra, una pallissa i el molí); una bassa, que recull aigua de la riera de Vilamajor.

Topònim: no hem trobat documentació que ens aclareixi el seu origen.

Data: l'aspecte actual de la masia és fruit de diverses intervencions arquitectòniques: del segle XVI (època de la finestra conopial), del XVIII (es va fer una reforma segons inscripció el 1783) i del XIX (el 1840 es va canviar la teulada) i XX. D'altra banda, la pedra de la llinda de les cavallerisses (probable resta aprofitada de l'antic castell comtal de Vilamajor, que es creu que es va enderrocar després del terratrèmol del segle XV) fa pensar que podria contenir elements d'aquella època.

Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona. Autor i data desconeguts.

Història: el nom Parera apareix per primer cop en un document de l'any 1214, on un tal Berenguer de Parera signa com a testimoni. El mas pròpiament dit no apareix fins l'any 1239 en unes vendes de feixes que es van fer a Sant Pere de Vilamajor.

Surt esmentada en el fogatge de l'any 1515 amb el nom de *lo mas perera de canyes*

Característiques: l'estructura arquitectònica correspon a la família II. La planta és rectangular, gairebé cúbica, de grans dimensions, fet que confereix majestuositat a l'edifici. Consta de planta baixa i dos pisos. La coberta és de teula àrab, a dues aigües, amb carener perpendicular a la porta.

Entre els principals materials utilitzats en la seva construcció hi ha la pissarra i els esquistos, obtinguts probablement d'una pedrera pròxima. També hi trobem còdols, i gres rogenc en les cantoneres.

La porta principal, de mig punt i orientada cap a migdia, està formada per dovelles de gres rogenc, que són molt grans en la seva part superior i disminueixen a mesura que ens apropem al terra.

Les finestres són especialment interessants, sobretot la que hi ha damunt mateix de la porta principal, que podria ser del segle XVI: es tracta d'una finestra d'arc conopial de perfil lobulat que descansa sobre dos petits relleus en forma d'angelets que fan de capitell, emmarcada amb brancals i lleixa de pedra sorrenca de color beix. La finestra de la dreta presenta una llinda amb motllura en forma d'arc conopial, que podria haver substituït un arc com el de la finestra anterior, ja que el capitell és del mateix tipus. La finestra situada a l'esquerra podria datar del segle XVII: és de llinda plana, amb motllures. Les finestres del pis superior presenten un arc rebaixat i uns brancals de maó massís a sardinell. On ara està situada la del mig hi podria haver hagut una antiga porta d'accés a la pallissa, que sovint s'habilitava en el pis superior. Finalment, les finestres del pis inferior han estat modificades recentment i no tenen un valor arquitectònic especial.

Compta també amb diversos edificis annexos: corts, pallisses i cavallerisses. Tots plegats formen un enorme barri amb tres portes. La més gran, que dona al camí principal, està formada per dos pilars units per un arc de mig punt culminat per un sostre a dues aigües. La segona, situada a l'altra banda del barri, és una gran porta que separa la pallissa de les corts i dona accés als camps de conreu. Finalment, la tercera és la més petita i permet arribar al molí i a l'hort.

Una de les construccions més notables que es poden veure a Can Parera és el molí, que està situat en un ampli edifici annex. La seva estructura a dues aigües, amb finestres petites i porta de mig punt rebaixat formada per grans dovelles de gres rogenc, podria correspondre al segle XVII o XVIII. Aquest edifici comunica directament amb la bassa, que està en un nivell superior. L'aigua canalitzada penetrava en el molí per

Molí. Foto: F. Sarrià, 2000.

una sèrie de mines, queia damunt d'unes pales unides a un eix que feia girar la mola (que encara es conserva) i sortia per una altra mina que conduïa a la riera.

Cal destacar la gran era, situada davant de la porta principal i formada per petites rajoles de fang cuit; un petit rec que prové de dalt de la riera i va a parar a una gran bassa d'aigua.

També són interessants, com a elements demostratius d'anteriors conreus, una bregadora de cànem i una premsa de grans dimensions, en molt bon estat de conservació.

Finalment, citarem el rellotge de sol, ben conservat, que no sembla ser gaire antic.

CAN MONGOL

Situació: en un petita terrassa al·luvial formada per l'acumulació dels sediments, en el Sot del Cortès, que la riera ha anat transportant al llarg dels segles.

Captació d'aigua: s'utilitzava el mateix rec que duia aigua fins a Can Parera de Canyes. La font més propera és la d'en Monner, situada al nord de la masia de Can Parera de Canyes.

Producció: la riquesa de les terres al·luvials i l'abundància d'aigua propicien l'establiment d'una economia agrària. D'altra banda, la proximitat de les pastures muntanyenques fa pensar que probablement havien disposat d'un ramat, com a font de recursos secundària.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: petita pallissa i corts.

Topònim: desconeixem d'on pot venir.

Data: les característiques arquitectòniques de la masia, molt sòbria i sense cap detall digne de ser citat, fan pensar que ens trobem davant d'un edi-

Façana principal. Foto: F. Sarrià, 2001.

Fons Municipal de S.P.V.
Autor i data desconeguts.

fici del segle XVIII-XIX, època en què hagué un ressorgiment de la pagesia catalana.

Història: la documentació al nostre abast no ens permet presentar-la. A grans trets, podriem dir que l'estructura arquitectònica de la masia és la pròpia del segle XVIII, un segle on les feines del bosc requerien molta mà d'obra i van atraure molta gent de les poblacions properes (i fins i tot de França). Com que les campanyes eren llargues, moltes famílies es van instal·lar en les nostres contrades. És probable que Can Mongol formés part d'un altre mas, ja que tenim constància de l'existència propera d'un mas Huguet i d'un Can Monner.

Característiques: masia molt senzilla, de dos pisos i sostre a dues aigües amb carener perpendicular a la façana. Està construïda amb materials de muntanya, sobretot esquistos i pissarra (provinents segurament de l'antiga pedrera situada molt a prop) i una certa quantitat de còdols procedents de la riera de Canyes .

Com elements a destacar hi ha l'era, situada davant mateix de la porta principal, de petites dimensions, pavimentada amb pissarra o esquistos en l'actualitat (es va reformar fa poc); un rellotge de sol, en un estat lamentable. Les finestres no tenen cap interès arquitectònic especial ja que són simples obertures. La porta, molt petita, és d'arc de mig punt rebaixat.

CAN PATIREM

Situació: en una petita terrassa al·luvial, en el vessant llevantí dels darrers contraforts de la serra de Palestrins.

Captació d'aigua: la font del Corral.

Orientació: al sud-est.

Tipologia: les restes actuals ens impedeixen precisar-la.

Funcionalitat: masia menor.

Situació actual: en estat ruïnós: només es mantenen en peu una petita part dels murs.

Construccions annexes: possiblement una cort.

Topònim: es desconeix.

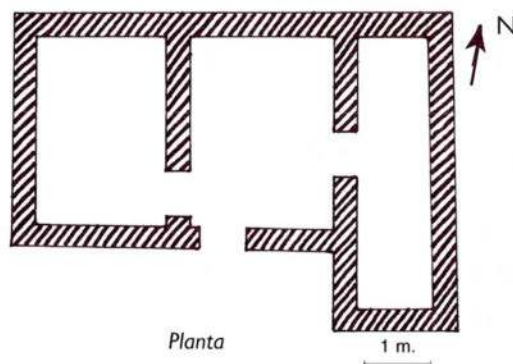
Data: les característiques arquitectòniques de la masia fan pensar que fou construïda durant el segle XVIII, època de màxima ocupació de la muntanya, però l'estat en què es troba i la manca de documentació ens impedeixen afinar més.

Història: es desconeix.

Característiques: no es poden establir. La masia fa tants anys que està enrunada que no hem trobat cap testimoni que ens les pogués referir.

Aspecte actual. Foto: J. M. Garcia, 2002.

EL CORRAL D'EN PARERA

Situació: en el vessant llevantí dels darrers contraforts de la serra de Palestrins.

Captació d'aigua: de la font del Corral.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família I.

Funcionalitat: masia ramadera.

Situació actual: en estat ruïnós.

Construccions annexes: no n'hi havien.

Topònim: és probable que derivi directament de la funció de l'edifici: aixopugar el bestiar de la masia de Can Parera.

Data: les característiques arquitectòniques de la masia fan pensar que fou construïda el segle XVIII, època de màxima ocupació de la muntanya, però l'estat en què es troba i la manca de documentació ens impedeixen afinar més.

Història: no hem trobat cap referència documental que ens permeti fer-ne un seguiment acurat. Basant-nos en el topònim, sembla ser que el seu destí -com ja hem esmentat- fou aixopugar el bestiar de Can Parera durant els mesos més freds i tenir-los més a prop de les pastures estiuenques. En tot cas,

Vista parcial des de migdia. Foto: J. M. Garcia, 2002.

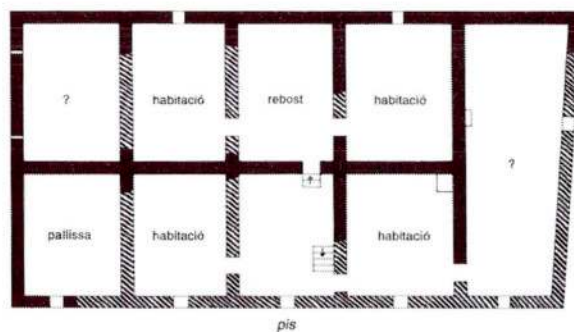
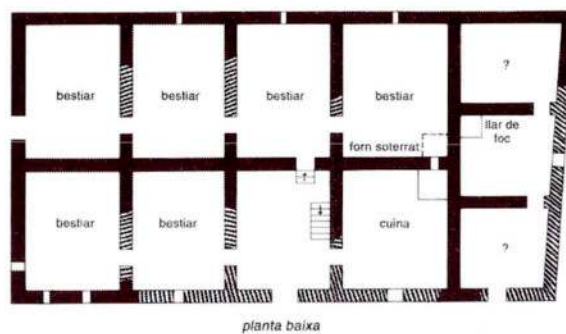
Vista des de ponent. Foto: J. M. Garcia, 2002.

desconeixem si va ser construïda pels propietaris de Can Parera o bé si la van adquirir posteriorment.

Característiques: completant la informació que ens proporciona la part de l'edificació que resta en peu, amb la que aporten una fotografia antiga i testimonis presencials, sabem que era una masia de dos pisos, amb tota la planta baixa destinada al bestiar (a excepció de l'entrada i de la cuina), i que en la segona planta tenia l'allotjament de les persones, un rebost i una pallissa. La part de l'edifici que dóna a llevant tenia una estructura interna diferent, i en la planta baixa hi havia una altra llar de foc. Enfront mateix de la casa estava l'era, disposada en una terrassa sustentada per un mur de pedra.

Fons Municipal de S.P.V.
Autor i data desconeguts.

6.2.- Les masies de la muntanya

Aquestes masies estan situades en una gran espatllera d'erosió que s'estén des de Les Planes del Cortès fins més enllà de Can Nadal, fruit de l'erosió, transport i posterior dipòsit dels sediments, creant una franja d'uns 100 metres d'amplitud, formada per un horitzó (sòl) ric en nutrients d'escassament un pam de gruix, suficient per permetre el conreu dels aliments necessaris per la subsistència de la llar; això sí, complementada amb la ramaderia.

Però, potser, l'aspecte que més comparteixen les masies muntanyenques és un passat comú. Com ja he dit l'arribada dels sarraïns a casa nostra va comportar una fugida generalitzada dels antics moradors de les successores de les *villae* romanes cap a zones més segures. Una part marxà cap a les valls dels Pirineus, però d'altres, una minoria, es dirigien cap a les parts més altes de les nostres muntanyes.

Durant el segle XVIII la demografia catalana augmentà considerablement, gràcies en part, a la reducció del preu del blat que comportà una millor alimentació, a les innovacions tècniques, a l'especialització, etc. Fou el bressol de la industrialització que en els anys següents arrelà profundament al nostre país.

El món agrari també va patir una revolució amb la implantació de la vinya. La seva extensió va créixer molt arrabassant terreny als conreus cerealístics o, fins i tot, a les vessants de les muntanyes. Es van signar una nova modalitat de contractes, els anomenats de rabassa morta o dit d'altra manera: permetia l'usdefruit de la terra durant el temps que vivia el cep (uns 50 anys).

Potser el més important de l'especialització agrícola fou que la producció no es dirigia tant a l'autoconsum sinó a un mercat molt més ampli (inclòs l'internacional) .

La conclusió és que durant el segle XVIII hi hagué un augment de la població a Vilamajor dedicada a la producció de la vinya i, aquest increment va comportar la construcció de nous habitatges, com, per exemple Can Pau Filbà, l'origen del qual correspon a una família (els Filbà) que s'instal·laren al municipi a finals del segle XVIII.

La primera referència documental sobre l'existència de l'ocupació de la part muntanyenca del veïnat, data del segle IX (vegeu la fitxa de Can Nadal) amb la seva cessió al bisbe de Barcelona, Frodoi. És de lògica pensar que el comte no donaria, com a premi pels serveis prestats, un terreny erm i sense ocupació humana i en conseqüència, sense possibilitat de percebre rendes econòmiques. Per tant, juntament amb la demostrada existència de Can Nadal, molt probablement hi hagué altres assentaments humans, molt possiblement, ateses les característiques orogràfiques, en els mateixos llocs on es situen actualment les altres masies muntanyenques.

Cap a mitjans del segle XII, el comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, donà a la família Copons els drets dominicals sobre una part de Sant Pere de Vilamajor. Al segle XVII, dita família era titular dels drets sobre Can Surell, Can Planell, Can Nadal i El Cortès. És probable que dites masies existissin ja en època de Ramon Berenguer IV tot i que, possiblement tenien un altre nom.

El segle XIV fou especialment dur a les nostres contrades degut a les epidèmies de pesta que, una darrere l'altre, juntament amb condicions climatològiques adverses i guerres constants, anaren minvant considerablement la població. Aquells que aconseguien sobreviure prenen la decisió de marxar cap a zones més segures (les ciutats i les planes) abandonant les masies (masos ròncs).

Quan en el segle XVI , coincidint amb la desaparició de les epidèmies, hi hagué una revifalla econòmica, aquesta portà a una nova ocupació del camp. Primer a la plana i posteriorment a la muntanya. Els nous propietaris, segurament, reconstruïren els masos ròncs i els hi donaren un nou nom. Per aquesta raó, la majoria de les masies són, arquitectònicament, refetes o remodelades durant el segle XVI, també potser per aquesta raó, no es troba documentació anterior a aquest segle. Totes les masies muntanyenques ja són documentades en el fogatge de l'any 1515 a excepció de Les Planes del Cortès.

CAN NADAL

Situació: a 575 metres d'alçada, al vessant sud-est del Turó de Sant Elies.

Captació d'aigua: la font més propera és la de Can Nadal.

Producció: la riquesa de les terres sedimentàries, la seva situació a solell i la configuració orogràfica possibilitaren els conreus en feixes. D'altra banda, la seva proximitat a les pastures de les zones altes possibilitaren la producció ramadera.

Orientació: sud-oest.

Tipologia: família II, combinat amb un mas-torre.

Funcionalitat: masia ramadera.

Situació actual: abandonada.

Construccions annexes: es pot observar l'existència d'unes antigues pallisses separades del cos principal de la masia. També hi ha una antiquíssima capella preromànica i les restes d'un antic forn.

Topònim: origen desconegut, probablement d'un antic propietari.

Vista des del sud-oest. Foto: F. Sarrià, 2001.

Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona. Autor i data desconeguts.

Data: el cos principal de la masia (el mas-torre) podria datar de la baixa edat mitjana (segles XII-XIII) essent la masia més antiga de tot el veïnat. Posteriorment s'hi van realitzar modificacions i ampliacions (sempre a partir del mas-torre) que daten del segle XVI, moment en el que corresponen els afegits situats a la seva esquerra i a la part posterior. La resta d'edificis annexos i les remodelacions i modificacions del pis superior i de la part posterior són molt modernes, de l'any 1975.

Història: ens hem de remuntar a l'època on com a compensació per la seva fidelitat, el rei Carles II va donar al bisbe de Barcelona, Fredoi, la part septentrional del Montseny, a partir de Campins, amb Riells, Breda i Cerdans.

Cerdans es trobava habitat per hispani o gent de l'antiga Hispània que havien fugit dels àrabs. Els uns fugiren cap als Pirineus i els altres es refugiaren a dalt de les muntanyes del Montseny. Alguns estudiosos han volgut situar Cerdans al costat del mas de Can Nadal.

Antoni Pladevall, en el seu escrit *Les arrels històriques de Palautordera*, ens manifesta que el 908 Trasovad va vendre, al comte de Barcelona, Guifré Borrell i a la seva esposa Gersinda, totes les propietats que tenia al Vallès. Entre elles es troben les situades en el Mont Cavallar.

Sabem, tal com consta en el Políptic de Sant Pere de Vilamajor, que cap el 950 hi hagué un lloc anomenat *cavalar*, que correspondria a l'actual Can Nadal.

El 1052 trobem el topònim *Caravallo* que confirma l'existència del lloc i la seva permanència en el temps. No és fins el 1226 quan en un document de cessió s'esmenta clarament el mas de Sant Joan de Cavallar, l'actual Can Nadal.

El mas Cavallar fou abandonat i es tornà a refer a l'any 1610, juntament amb la capella, aprofitant que la finalització de les epidèmies de la pesta va significar una recuperació demogràfica, amb una ocupació massiva de territori. Creiem que és en aquests moments quan comença a aparèixer el nom de Can Nadal, el possible nou propietari de la masia.

Al segle següent, el procés industrialitzador i les dificultats per viure a l'alta muntanya provocà que la masia s'abandonés fins a l'any 1975, en què es va restaurar per situar-hi un restaurant. La deixadesa de la urbanització Els Refugis del Montseny va provocar l'abandonament de l'edifici fins a la data d'avui, on les bretolades han deixat, tant la masia com la capella, en un estat lamentable.

Característiques: el cos principal de la masia està format per un antic mas-torre, al qual se li han anat afegint altres edificacions. El mas-torre, format per una planta baixa i dos pisos, està construïda, principalment, amb materials metamòrfics, presenta un sostre a dues aigües parel·leles a la façana principal, els angles estan reforçats amb pedres cantoneres.

La porta és un arc de mig punt format per grans dovelles rogenques i està orientada cap al sud-oest, igual que les dues finestres de llinda plana, construïdes també, amb pedres sorrenques en les seves cantoneres.

A la banda de llevant del mas-torre, es troba adossat un cos amb sostre perpendicular a la façana, que no presenta cap interès arquitectònic.

Darrere del mas-torre es va afegir un altre cos per ampliar les estances de la masia.

A la seva part de ponent on trobem una interessant capella preromànica dedicada a Sant Joan de Cavallar formada per dos cossos: la nau principal de forma rectangular i un absis semicircular, tot de reduïdes dimensions.

Imatge actual de la capella de Sant Joan. Foto: F. Sarrià, 2001.

Clixé procedent de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. Autor: Albert Oliveras, 1925.

CAN SURELL

Situació: al vessant meridional del turó de Sant Elies, a uns 660 metres.

Captació d'aigua: de la font Ferrussa i de la font del Borrell les aigües de les quals són canalitzades fins a la masia.

Producció: el primers moradors van veure moltes possibilitats a l'indret on es troba la masia. L'espallera d'erosió, rica en sediments, la seva orientació sud i oberta cap a l'est i oest, la seva pluviositat per sobre de les recollides a la plana fa el lloc apte per al conreu, amb els impediments que l'orografia imposa. D'altra banda, la proximitat de bones pastures, a l'estiu a dalt de la muntanya i a l'hivern al costat de la casa, van fer que l'agricultura i la ramaderia fossin les dues principals activitats econòmiques, evidentment, complementades amb productes del bosc (carbó, fusta, recol·lecció, caça, etc.)

Orientació: sud-oest.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia ramadera.

Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: antic paller situat a

Aspecte actual. Foto: F. Sarrià, 2002.

Vista des de ponent. Foto: F. Bardera, 1966.

fora de les dependències de la masia. Unes corts, tant exteriors com interiors. Finalment, té una casa pel guarda. Posseeix un barri.

Topònim: molt probablement, els seus orígens provenen de la família Samarell, documentada des del segle XI.

Data: resulta molt difícil establir on comença i on acaba la masia originària, ja que, gran quantitat d'annexes, que s'han afegit al llarg dels anys, l'han desfigurat. La masia originària pertany a la família II, amb modificacions, tal com va passar en altres masies de la zona, donat que es va afegir un cos en sentit perpendicular desfigurant la masia original. Per la part posterior, moltes de les antigues corts per al bestiar s'han unit a la masia donant lloc a un enorme cos allargat

Façanes nord i ponent. Foto: F. Sarrià, 2002.

La manca d'inscripcions prou clares no permet determinar una data de construcció però, la resta de masies del seu voltant, la història de l'indret i l'estructura arquitectònica ens fa creure que ens trobem davant d'una masia del segle XVI amb reformes posteriors.

Història: la primera referència que trobem de la família Samarell data de l'any 1057. Família, que segons els documents, sembla molt important en la societat de l'època. Se sap que tenien conreus de lli al veïnat de Canyes així com alous a la Vilalba de Cardedeu i a Malanyanes. Si tal com indica Mercè Aventín, Samarell correspon a Surell, parlem d'una de les masies més antigues del municipi.

En el fogatge de l'any 1515 surt esmentada com *Lo mas Surell*.

Característiques: es tracta d'un complex sistema d'edificis al voltant de la masia original, que es troba orientada cap a sud-oest i a la qual se li han anat, al llarg dels anys, afegint edificis o cossos formant patis interiors. La masia original constava de planta baixa, pis i golfes, amb murs de paredat comú amb pedres

Interior del barri i façana principal. Foto: S. Sarrià, 2002.

cantoneres poc treballades, i una coberta de teula àrab a dues aigües i realçada modernament per adequar-la a un nou cos. La façana principal presenta una portalada d'arc de mig punt amb dovelles de pedra sorrenca sobre la qual destaca una finestra d'arc conopial lobulada sobre fals capitells de decoració vegetal. La resta d'obertures presenten llinda, brancals i lleixa emmotllurada de pedra sorrenca.

Perpendicular al cos principal trobem un altre cos amb arcades, balconades i garita, mentre que per darrere de la masia també hi ha un altre cos perpendicular on destaca un campanar d'espadanya, així com dues finestres d'arc de mig punt.

Però, a part de la grandiositat de tot el conjunt, allò que destaca per sobre de tot són les seves magnífiques vistes sobre tota la plana del Vallès que la converteix en un mirador natural.

Un altre fet que volem destacar és la importància de tenir al costat seu la coneguda font Ferrussa d'aigües medicinals gràcies al ferro que conté les seves aigües. Segur que la font va ser molt visitada i de retruc se'n beneficià la masia.

Clixé procedent de l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya.
Autor: Josep A. Bertran, 1933.

CAN PLANELL

Situació: a la mateixa espatllera d'erosió de Can Nadal a una alçada de 650 metres al vessant sud del turó de Sant Elies.

Captació d'aigua: de la font del Borrell i un pou.

Producció: la riquesa de les terres sedimentàries, la seva situació a solell i la configuració orogràfica el feien apte per a un conreu estrictament autosuficient, disposat en feixes. D'altra banda, la seva proximitat a les pastures de les zones altes de les muntanyes possibilitaven la producció ramadera.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia ramadera.

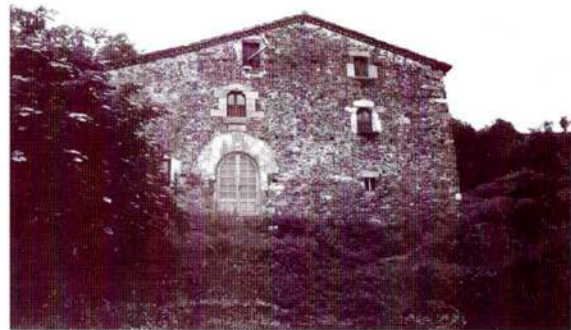
Situació actual: segona residència.

Construccions annexes: una bassa i corts.

Topònim: el seu origen és topogràfic donat que prové d'una característica orogràfica del lloc on es troba situada: en una gran plana en el vessant de les muntanyes.

Data: les característiques arquitectòniques de la masia denoten que fou aixecada vers el segle XVI i amb reformes el segle XVII.

Història: no hem trobat dades, fet que fa creure que té una història molt paral·lela a les seves masies veïnes.

Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local Diputació de Barcelona. Autor i data desconeguts.
L'aspecte actual és el mateix.

Característiques: masia asimètrica de planta rectangular formada per una planta baixa i dues plantes pis. La coberta és a dues aigües de teula àrab recolzada sobre un ràfec d'una filada de teules. Els murs són de paredat comú amb pedres cantoneres no gaire treballades de pedra sorrenca.

La façana principal, orientada a migdia, presenta un portal d'arc de mig punt amb dovelles molt erosionades de gres beix i vermell, i una porta de quarterons i vidre. Les finestres són petites, i amb brancals amb impostes, llinda i ampit de pedra, excepte una amb arc i tres llangardaixos com a reixa. La façana de llevant presenta un contrafort important. A ponent hi ha una bassa.

EL CORTÈS

Situació: construïda sobre una espatllera d'erosió a uns 750 metres d'alçada, en ple cor del Sot del Cortès, en el curs alt de la riera de Vilamajor.

Captació d'aigua: de la Font del Cortès situada a escassament 10 metres de la masia.

Producció: l'engorjat de la zona fa que hi hagi poca superfície apta per a l'agricultura, essent només possible petits conreus amb una producció destinada exclusivament a la subsistència. L'activitat econòmica principal era la ramadera, gràcies a les grans pastures estiuenques de les zones més altes.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia ramadera.

Situació actual: masia habitada .

Construccions annexes: corts en bon estat situades a ponent de la masia.

Topònim: és l'única masia del veïnat, juntament amb El Corral d'en Parera i Les Planes del Cortès, el nom del qual no va precedir pel mot Can i, en canvi, s'identifica amb un nom comú. El nom prové de la família Cortès, la qual es troba plenament documentada a finals del segle XIX.

Data: segle XVI amb posteriors modificacions (cos afegit l'any 1766).

Entrada de la masia. Foto: F. Bardera, 1946
L'aspecte actual és el mateix.

Història: la primera referència que tenim del nom Cortès, és d'en Mossèn Pere Ribot en el seu llibre *El Montseny*, diu que a principis del segle XV hi hagué una epidèmia de còlera i una gran sequera que va provocar que els habitants fessin la prometença que si plovia i parava la pesta anirien a dalt del turó situat sobre Can Surell, entre les propietats del Cortès i del Terrer. Aquesta és la primera referència que tenim del nom Cortès.

Vista general des de ponent. Foto: F. Sarrià, 2000.

La següent referència data de l'any 1706 quan Andreu Cortès, conegut com Fra Andreu, va fer d'ermità a l'ermita de Sant Elies, on va ser enterrat.

Posteriorment, en els capbreus anteriorment explicats, del segle XVII, tornem a trobar el nom del Cortès a finals del segle XIX i començament del XX, un dels fills de la masia, en Ricard Cortès i Cullell, es convertí en bisbe titular d'Eudòxia i auxiliar del Cardenal Casañas.

Característiques: situada a una alçada considerable, al costat de la font homònima, El Cortès és una de les masies més emblemàtiques del veïnat de Canyes.

L'edifici principal presenta una coberta a dues vessants de teula àrab, recolzada sobre un ràfec format per una filada de teula àrab. La façana principal, orientada cap a migdia, presenta un portal d'arc de mig punt amb dovelles de pedra sorrenca esmoladora de color marró clar i amb l'escut de la família a la clau. A sobre mateix de la porta principal cal destacar una finestra d'arc conopial lobulada sobre falsos capitells amb decoració vegetal que descansen sobre falses pilastres tallades als brancals. La resta de finestres, distribuïdes de forma irregular i anàrquica, presenten llindes, brancals i lleixes de pedra llisa, excepte una que té tallat un petit arc conopial.

Els murs són de paredat comú fets amb material metamòrfic, principalment esquistos i pissarres molt abundants a la zona, destacant unes grans pedres cantoneres, tant a l'extrem com al centre del parament de façana, fet que evidencia les etapes de creixement de l'edifici.

Adossat i perpendicular a la façana principal hi ha un cos de tres plantes, amb coberta a un vessant, amb obertures senzilles, una de les quals, a la part posterior, porta la inscripció "1766" a la llinda, data probable de la construcció d'aquest cos.

A la part posterior es troben nombroses corts destinades a aixoplugar el bestiar dels rigorosos hiverns i que, en part, denota l'activitat principal del mas: la ramaderia.

LES PLANES DEL CORTÈS

Situació: a uns 1.000 metres d'alçada (és una de les més enlairades de tot el Montseny) es troba situada en una espatllera d'erosió formada a migjorn del Turó del Prat del Fondo.

Captació d'aigua: de la font del Pastorim, que recull les aigües del Sot del mateix nom, situada a ponent de l'edifici; i de la font de Les Planes, situada darrere de l'edifici. Tenia un sistema de captació d'aigües pluvials, que s'emmagatzemaven en un dipòsit.

Producció: situada, gairebé, en el cim de la muntanya, fet que no afavoreix un conreu extensiu, la fertilitat del sòl, l'orientació i unes pluges més abundants que la plana, van permetre uns conreus de subsistència per a persones i bestiar.

Orientació: a migdia.

Tipologia: família II.

Funcionalitat: masia ramadera.

Situació actual: abandonada, en estat ruïnós.

Construccions annexes: corts per al bestiar, molt malmeses.

Topònim: en la capçalera de la riera de Vilamajor, dalt del Sot del Cortès, l'orografia es suavitzava con-

Aspecte actual. Foto: J. M. Garcia, 2002

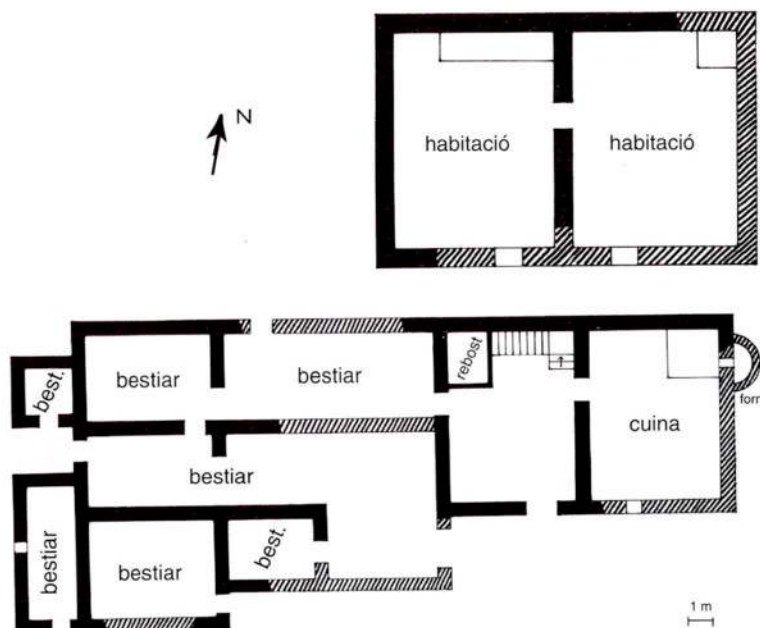
Vista general. Foto: H. Herrero, 1993 aprox.

siderablement formant unes petites planes producte de l'erosió, les quals donen el nom a la masia que s'instal·là. El fet que durant tot l'estiu els ramats estaven a la part alta de la muntanya, cercant bones pastures, feia que els propietaris del Cortès hi haguessin d'habitar durant els tres mesos. Poc a poc va passar de ser un corral a una casa donant-li el nom de Les Planes del Cortès.

Data: si ja és difícil datar una masia que encara es troba dempeus, imagineu-vos una que es troba en runes. L'estructura arquitectònica, documentada amb fotografies i testimonis orals, fan creure que és del segle XVI. Malauradament, no tenim coneixement de cap reforma o reconstrucció de la masia.

Història: no disposem de documentació que ens informi de l'època de construcció de l'edifici. Atenent a la seva situació en un indret extraordinàriament elevat, el material emprat i les diverses informacions que testimonis orals ens han donat, pensem que es va originar a partir del segle XVI -no surt esmentada en el fogatge de l'any 1515- i que el seu origen respon a necessitats econòmiques de la masia mare: El Cortès.

Com s'ha dit a la fitxa del Cortès, la principal activitat econòmica fou la ramaderia. Durant l'hivern el ramat restava tancat a les corts i a l'estiu es deixava pasturar a les parts més altes de les muntanyes. Amb el pas del temps, molt segurament, els propietaris del Cortès van decidir construir un edifici a dalt de les muntanyes perquè s'hi instal·lessin els pastors. Poc a poc es va anar fent gran, segons les seves necessitats, fins a convertir-se en una masia.

A l'any 1867 hi havia 8 persones: un matrimoni i els seus 6 fills. La masia es va abandonar fa uns 50 anys i no s'ha tornat a ocupar, fet que ha abocat a l'estat ruïnós en què es troba actualment.

Característiques: coberta a dues aigües perpendicular a la façana principal orientada cap al migdia. Cal destacar la gran quantitat d'estances destinades al bestiar (que ocupaven una superfície molt superior a la destinada a l'habitatge).

7.- GLOSSARI

Al·luvial: Conjunt de sediments transportats i dipositats per les aigües corrents. Els al·luvions es troben a les valls fluvials, deltes, estuaris, llacs i, en general, allà on el poder de transport del corrent decau a causa d'un descens de la velocitat o del volum de les aigües. Són constituïts per argiles, llim, sorres, graves, còdols, blocs, etc, procedents de les roques de la conca fluvial, però modificats sovint a causa del transport.

Ampit: Replà que formen les parets al nivell del travesser inferior de les finestres. Per evitar humitats els ampits fan pendent cap a l'exterior i són de materials poc porosos.

Antropònim: Nom propi de persona. Són antropònims els noms que designen pròpiament l'individu (prenoms), els que n'indiquen la família (cognoms i llinatges) i els que el designen per al·lusió a una circumstància extralegal (malnoms).

Arc de mig punt: Arc semicircular que té el centre en la línia d'arrencada.

Arc rebaixat: Arc d'alçada inferior a la que tindria un arc del mateix traçat.

Argamassa: Morter fet amb calç, sorra i aigua o bé amb argila i aigua, on hi ha cinc parts d'argila per cada part d'aigua en pes, emprada per impermeabilitzar.

Autàrquic: Situació teòrica d'economia autosuficient respecte l'exterior.

Brançal: Cadascun dels costats d'un portal, especialment quan és de pedra.

Capbreu: Document o manual on hom anotava, en forma abreujada i en períodes cronològics espaiats, les confessions o els reconeixements fets pels emfiteutes als senyors directes, per provar la subsistència dels drets dominicals.

Cairó: Rajola quadrada de terra cuita, habitualment de 28 cm de costat per 3 cm de gruix, emprada per enrajolats senzills.

Carener: Part més alta de la teulada, que la parteix en dos vessants.

Carreu: Pedra tallada en forma de paral·lelepípede rectangular i amb caires vius, emprada en la construcció de murs, pilars, etc.

Cort: Lloc tancat a peu pla de la casa rural, destinat al bestiar gros i menut, proveït de menjadores, abeuradores i jaços.

Dovella: Bloc de pedra en forma de tascó per formar arcs, voltes, etc.

Empostissat: Conjunt de posts unides solidàriament.

Espatllera d'erosió : Acumulació de sediments en la vessant d'una muntanya.

Esquist: Grup de roques metamòrfiques granelludes que presenta una esquistositat (separació de les roques en fulls estrets) a causa de l'orientació dels minerals.

Família nuclear: Família formada pel cònjuge i els fills.

Fogatge: Dels segles XIV al XVII, imposició que les corts generals establien per conveniència del rei dels estrats de la corona catalano-aragonesa a raó d'una quantitat per casa o foc, per tal de subvenir a necessitats de la corona o de la terra habitada.

Franquesa: Concessió efectuada pel sobirà o senyor jurisdiccional, als habitants d'alguna vila o lloc, d'un determinat estatut jurídic que reconeixia, bé unes garanties de llibertat civil i política, bé per l'exempció de càrregues o tributs.

Imposta: Carreu o rengle de carreus, generalment motllurats i més sortints que la paret, sobre els quals descansa un arc o una volta.

Lleixa: Relleix o prestatge fet d'obra i adossat a una paret, a la campana d'una llar, etc.

Llinda: Fusta o pedra travessera que clou la part superior d'un portal o una finestra i que descansa sobre els muntants.

Maçoneria: Obra feta amb pedres o maons, generalment lligats amb un material de cohesió (calç, ciment, etc.). La maçoneria dita de pedra seca és constituïda per pedres de dimensions variades col·locades formant mur, sense cap material de lligament; sovint hom omplia els buits entre les pedres amb una mescla argilosa. En la maçoneria de morter el material de lligament és el morter de calç o de ciment.

Manent: Dels segles XI al XV, el que residia en la terra d'un senyor directe i restava adscrit.

Mas rònec: Mas deshabitat o abandonat. A causa de les epidèmies, principalment després de la pesta del 1348, molts masos restaren deshabitats per mort dels masovers i, en alguns casos, sense deixar successió de pubilla. Per un procediment judicial abreujat, els senyors l'incorporaven al domini útil, i el mas era establert a altres conreadors que hi eren adscrits.

Mènula: Element arquitectònic que sobresurt del parament d'un pla vertical i serveix per sostenir alguna cosa.

Metamòrfica: Modificació de l'estructura i de la composició mineralògica d'una roca a l'estat sòlid en condicions termodinàmiques diferents en què la roca s'origina.

Mortor: Material aglomerat fet amb una mescla d'un conglomerat (calç, ciment o una barreja d'ambdós), sorra i aigua, que es pren o s'endureix en un cert temps. Hom l'empra per lligar els maons, les pedres, etc; d'una construcció, per arrebossar parets i per fer paviments.

Paredat: Paret o mur fet de pedres col·locades amb morter o en sec.

Ràfec: Part de la teulada que sobresurt del pla d'una façana.

Ràtzia: Incursió armada en un territori per robar o destruir.

Toponímia: Part de l'onomàstica que estudia els noms de lloc.

8.- BIBLIOGRAFIA

ANGULO,Virtuts; BARBANY, Carme; GARCIA, Maria Rosa.: *Història medieval moderna del Vallès Oriental*. Editorial Rourich, 1994.

AVENTÍN, Mercè: *Vilamajor. 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Editorial AUSA, 1990.

AVENTÍN, Mercè: *La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Columna assaig, 1996.

BARBANY, Carme; CANTARELL, Cinta; DANTÍ, Jaume; GARCIA, Maria Rosa; RIBAS, Pere; TERRADES, Maria Encarna: *L'hàbitat medieval i modern al Vallès Oriental*. Treball del Museu de Granollers. Número 2, 1996

BARDERA, Francesc: *Políptic de Sant Pere de Vilamajor*. La veu d'en Pelideu. Núm. 1. Estiu de 1998.

BARENYS, Jordi: *El veïnat de Canyes*. La veu d'en Pelideu. Núm.1. Estiu de 1998.

BELLVEHÍ, Dolors: *Una estona a Can Gras d'Avall*. La veu d'en Pelideu. Núm.1. Estiu de 1998.

BELLVEHÍ, Dolors, BARENYS, Jordi: *Sant Pere i els seus veïnats*. La veu d'en Pelideu. Núm.0. Primavera de 1998.

BOADA I JUNCÀ, Martí: *Canvi ambiental global. Una perspectiva històrica. El Montseny com a exemple*. Monografies del Montseny. Núm. 14. Amics del Montseny. 1999.

CONGOST, Rosa, TO, Lluís: *Home, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*. Biblioteca Abat Oliva. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

ELIAS SORS, Josep Maria: *Any 1808. La veu d'en Pelideu*. Núm. 7. Primavera de 2000.

GALLARDO, Antoni: *Del Mogent al Pla de La Calma*. Barcelona, 1939.

LÓPEZ I CORTIJO, Joan: *Camins del Montseny*. Monografies del Montseny. Núm. 4. Ediciones Cedel 1989.

LLOBET, Salvador: *El medi i la vida al Montseny. Estudi geogràfic*. Premi Menéndez y Pelayo 1945. Consejo Superior de investigaciones científicas. Granollers, 1990.

PARELLA I CODINA, Miquel: *Aproximació històrica al cultiu de la vinya a l'alta vall del congost*. Monografies del Montseny. Núm. 4. Ediciones Cedel 1989.

PLADEVALL I FONT, Antoni: *Les arrels històriques de Palautordera*. Pregó de les Festes del Remei del 1979. Monografies del Montseny. Núm. 2. Edicions Cedel 1989.

PLADEVALL I FONT, Antoni: *El Montseny a l'època medieval. Dominis i jurisdiccions*. Monografies del Montseny. Núm. 6. Ediciones Cedel 1991.

PLADEVALL I FONT, Antoni: *El Montseny a l'època medieval. L'organització religiosa*. Monografies del Montseny. Núm. 8. Ediciones Cedel 1993.

PLADEVALL I FONT, Antoni: *Les arrels històriques de Palautordera*. Pregó de les Festes del Remei del 1979. Monografies del Montseny. Núm. 2. Edicions Cedel 1989.

PORTALS I MARTÍ, Joan: *La Costa del Montseny. Entre el Turó de l'Home i la Tordera. Història d'una parròquia*. El llibre de les set-ciències, 2000.

PUIG-SUREDA, Joan; PEDRA, Josep Maria: *Maria Vila Illa*. La veu d'en Pelideu. Núm. 3. Hivern de 1998.

SARRIÀ, Ferran: *Les masies de Sant Pere*. La veu d'en Pelideu. Núm. 7. Primavera de 2000.

VILAGINÉS, Jaume: *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*. Biblioteca Abat Oliva. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

ZAMORA I ESCALA, Jaume Enric: *El carboneig al Montseny*. Jaume Enric Zamora i Escala. Monografies del Montseny. Núm. 7. Edicions Cedel 1992.

Notes:

¹ “De la balma a la masia” Museu de Granollers (vegeu bibliografia).

² J. Camps i Arboix, a la pàgina 23 del seu llibre “La masia catalana” diu que els sarraïns van introduir el cànem, però d'altres autors, com ara J. Vilaginés, senyalen que ja es conreava en època romana.

³ “La masia catalana” J. Camps i Arboix. Pàg. 27.

⁴ Ocupació d'una terra erma sense titular directe amb el propòsit de rompre-la i explotar-la convenientment.

⁵ Normalment el càrrec solia recaure en un *maiore*.

⁶ “De la balma a la masia”. Museu de Granollers (vegeu bibliografia).

⁷ L'arribada de la industrialització a Catalunya comportà la necessitat de noves matèries primeres, entre les que destacarem el carbó. El carboneig fou una activitat econòmica molt important al Montseny gràcies a la seva proximitat amb Barcelona, fet que va portar a la instal·lació de moltes famílies a la muntanya.

⁸ Cas únic del veïnat i crec que dites aigües anaven destinades per al bestiar en èpoques de sequera, donat que la masia gaudia de la proximitat de dues fonts les quals durant l'estiu no ragen el suficient per donar satisfacció als moradors.

⁹ Les dimensions de la masia anava en funció de la grandària de la biga que alhora depenia de poder accedir a gran arbres.

¹⁰ Barreja de fang d'argila, palla i petites pedretes.

¹¹ “De la Balma a la masia” Museu de Granollers.

¹² “De la balma a la masia”. Museu de Granollers.

¹³ Gotma és un nom d'origen visigot.

¹⁴ Segons l'Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor

¹⁵ Passem de 1.100 metres a 350 metres en molt poc espai.

¹⁶ Segons la font consultada la riera rep tres noms diferents.

¹⁷ “Vilamajor 872-1299” Mercè Aventín.

¹⁸ Solien situar-se en terrasses al·luvials on l'acumulació de sediments feia el sòl una mica fèrtil.
Can Surell, Can Planell, Can Nadal, Les Planes i El Cortès es troben situades en espatlleres d'erosió.

¹⁹ Dolors Bellvé, en el seu escrit «Una estona a Can Gras d'Avall», inscrit en la revista *Pelideu*. Núm. I, estiu 1998.

Centre d'estudis de Sant Pere de Vilamajor

Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor

Diputació de Barcelona
Servei del Patrimoni Arquitectònic Local